

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра диференціальної і спеціальної психології

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**«Особливості формування критичного мислення у курсантів
кримінальної поліції»**

The peculiarities of the criminal police students' critical thinking formation

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 053 Психологія
Освітня програма «Психологія»
Катеринчук Олена Іванівна

Керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Коваль Г.Ш.

Рецензент: кандидат психологічних наук,
доцент Чачко С.Л.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ____ від _____ 202_ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК
протокол № __ від _____ 202_ р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СПІВРОБІТНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	8
1.1. Основні теоретичні підходи до вивчення критичного мислення.....	8
1.2. Сутність, зміст та структура професійного мислення поліцейських	16
Висновки до I розділу	24
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА СУМІЖНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У КУРСАНТІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	26
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження.....	26
2.2. Аналіз особливостей критичного мислення курсантів кримінальної поліції	34
Висновки до II розділу.....	59
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	62
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Кримінальна поліція відіграє ключову роль у забезпеченні правопорядку, розслідуванні злочинів та захисті цивільного населення від протиправних дій. Робота у цій структурі вимагає від співробітників не тільки глибоких знань у сфері законодавчих процедур, а й високого рівня особистої відповідальності, аналітичного мислення, стресостійкості та вміння ефективно працювати в умовах підвищеного тиску.

Еволюція методів криміналістики зазнала кардинальних змін із приходом цифрових технологій. Якщо раніше правоохоронці страждали від дефіциту інформації, то сьогодні вони мають справу з її надлишком. Поява «цифрового сліду» та інших джерел даних, таких як записи з камер спостереження та аналіз активності в мережі Інтернет, надала потужні інструменти для розкриття злочинів.

Проте, технологічний прогрес породив і нові виклики. Кіберзлочинність, інформаційний шум, маніпуляції з цифровими доказами та використання штучного інтелекту у злочинних цілях вимагають від співробітників кримінальної поліції нових навичок та вмінь.

Дослідженням феномена кіберзлочинності присвячено багато наукових праць фахівців у галузі кримінального права, кримінології, криміналістики, психології тощо. Зокрема, ця проблематика розглядалась у працях М. Ейкен, Д. Вілсон, А. Колман, Д. Дж. Ребовіч, М. Уейнрайт; серед вітчизняних вчених треба відмітити роботи О.О. Бабенко, Г.Ш. Коваль, А.С. Мокляк, Ю.С. Чаплінської та ін. Дослідження стосуються аспектів впливу технологій на поведінку людини, кібербулінгу та онлайн-безпеки; психологічних аспектів кіберзлочинності, мотивації кіберзлочинців та впливу кіберзлочинів на жертв; психологічних профілів кіберзлочинців та методів їх ідентифікації.

У цьому контексті саме критичне мислення стає ключовим фактором успіху в боротьбі зі злочинністю. Воно дозволяє фільтрувати та аналізувати великі обсяги даних; відокремлювати об'єктивні факти від суб'єктивних ду-

мок; оцінювати достовірність інформації та протистояти маніпуляціям; адаптуватися до нових видів злочинів та технологій.

Серед вчених, які займалися дослідженням критичного мислення, можна виділити: Дж. Дьюї, який вперше ввів поняття критичного мислення як «рефлексивного мислення» (reflective thinking), а також розробляв підходи до навчання, які базувалися на практичному досвіді та оцінці інформації для успішного вирішення проблем; М. Ліпман, чий розробки навчальних програм з розвитком критичного мислення у дітей легли в основу сучасних педагогічних стратегій; Т. Чатфілд займався дослідженням впливу цифрового середовища на формування критичного мислення та фокусувався на його значущості у сучасному інформаційно насиченому світі. Також автор наголошував на важливості критичного мислення як інструменту для уникнення когнітивних викривлень та маніпуляцій.

Феномен критичного мислення відіграє важливу роль в основних напрямках психології як науки.

У рамках когнітивної психології критичне мислення прийнято розглядати як процес обробки інформації, що включає аналіз, синтез та оцінку даних. Наголошується на важливості когнітивних стратегій та навичок для розвитку критичного мислення.

Гуманістичний підхід наголошує на розвитку особистісного потенціалу та самореалізації. З погляду цього підходу, критичне мислення сприяє особистісному зростанню, даючи можливість індивіду усвідомити свої цінності та переконання. Критичне мислення виступає засобом досягнення більш усвідомленого рівня існування.

Психоаналітичний підхід розглядає критичне мислення в розрізі його значущості для усвідомлення та аналізу власних несвідомих процесів. Зокрема, така частина критичного мислення як рефлексія допомагає краще впізнавати та розуміти приховані області своєї психіки, що сприяє інтеграції всіх елементів особистості і як наслідок – підвищенню якості життя.

В рамках педагогічної психології критичне мислення є ключовою навичкою, необхідною для навчання та адаптації. Підхід пропонує безліч різноманітних методів для розвитку даної навички.

До цього також належить технологія розвитку критичного мислення (ЧПКМ), створена американськими науковцями С. Вальтером, К. Мередітом, Д. Стіл і Ч. Темплом.

Робота в кримінальній поліції завжди складна та висуває високі психофізіологічні й психологічні вимоги до співробітників. Окрім фахових знань, успішна та психологічно безпечна діяльність потребує низки специфічних особистісних якостей. Професійно-психологічний добір як складова професіографії, що є міждисциплінарним науково-практичним напрямом досліджень, сформувався на основі робіт О. Ліпмана, Г. Мюнстерберга, Т. Рібо та В. Штерна. У подальшому цей напрям отримав розвиток у нашій країні завдяки дослідженням С. Геллерштейна, Б. Теплова та І. Шпільрейна.

Пізніше на основі низки спрямованих психологічних досліджень були сформовані професіограми усіх напрямків діяльності Національної Поліції України, над якими працювали такі автори як В. Барко, Л. Гуменюк, С. Ірхіна, В. Крайнюк та інші. Професіограма є важливим інструментом управління персоналом в кримінальній поліції, який сприяє підвищенню ефективності роботи, професіоналізму працівників та забезпеченню законності в їх діяльності.

Незважаючи на велику кількість досліджень професійно-психологічних якостей співробітників поліції взагалі і кримінальної поліції зокрема, практично немає сучасних досліджень, присвячених проблемі формування критичного мислення як одної з важливіших компетенцій поліцейських.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлена зростаючою роллю критичного мислення у співробітників кримінальної поліції, необхідністю розвитку цього навичку в умовах технологічних викликів та запровадженням обґрунтованих освітніх програм, направлених на його формування у майбутніх фахівців.

Мета дослідження: дослідити особливості критичного мислення у курсантів кримінальної поліції.

Завдання:

1. Розглянути теоретичні дослідження критичного мислення співробітників поліції
2. Виявити індивідуально-психологічні особливості критичного мислення курсантів кримінальної поліції.
3. Проаналізувати особливості критичного мислення у курсантів кримінальної поліції.

Об'єкт дослідження: критичне мислення.

Предмет дослідження: критичне мислення у курсантів кримінальної поліції.

Методи дослідження: аналіз, порівняння теоретичних наукових джерел, тестування, описові статистика, кількісний та кореляційний аналіз емпіричних даних.

Апробація та публікації дослідження:

1. Катеринчук О.І. «Critical thinking of criminal police cadets: specificity of manifestation». 81-ша звітна студентська наукова конференція Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (присвячується 160-й річниці університету) 22 – 24 квітня 2025 р. Секція «Факультету психології та соціальної роботи», Підсекція «ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА і СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ».

2. Коваль Г. Ш., Катеринчук О. І. Критичне мислення як ключова компетенція професійної підготовки курсантів кримінальної поліції. Наукові інновації та передові технології. Серія «Психологія». 2025. № 2(42). С. 1975–1984. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2\(42\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2(42))

Організація і база проведення емпіричної роботи: емпіричне дослідження проводилося в мережі Інтернет за допомогою Google Forms. У дослідженні брало участь 120 випробуваних: 60 курсантів кримінальної поліції і 60 студентів-психологів. Вікова група: 18-38 років.

Структура роботи: основний зміст роботи викладено на 61 сторінці. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків, містить 11 рисунків, 6 таблиць, а також список використаної літератури із 49 джерел. Загальний обсяг роботи складає 71 сторінку.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СПІВРОБІТНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

1.1. Основні теоретичні підходи до вивчення критичного мислення

Для глибшого розуміння поняття критичного мислення доцільним буде розглянути процес мислення в цілому.

Вчені описують мислення як процес опосередкованого та узагальненого відображення дійсності, що заключається в активному його перетворенні суб'єктом на основі аналізу, синтезу та узагальнення. Взаємовідносини цих процесів один з одним формують основні внутрішні закономірності мислення. Основними одиницями мислення є поняття і уявлення [21].

Опосередкованість мислення полягає у зумовленості одного знання іншим. Знання чи уявлення про об'єкт не виникають безпосередньо, а формуються через взаємодію з попереднім досвідом, поняттями, висновками та знаннями. Тобто мислення не обмежується прямим відображенням реальності, а спирається на систему зв'язків і залежностей між різними елементами знання.

Поняття є результатом абстрактно-логічного мислення. Вони точніше й гнучкіше відображають предмет думки, дозволяють виділяти загальні ознаки об'єктів, суттєві риси явищ і їхні взаємозв'язки. Поняття ґрунтуються на узагальненнях і виражаються словами.

Уявлення – це продукти наочно-образного мислення, що відображають деталі, конкретні властивості та характеристики об'єктів або явищ. Уявлення часто базуються на порівнянні й виражаються у формі образів, які передають не лише факти, а й ставлення людини до них. На відміну від понять, уявлення є більш розмитими та багатозначними.

У процесі мисленнєвих операцій поняття часто поєднуються з уявленнями, формуючи мислеобрази. Уявлення, в свою чергу, мають тенденцію пе-

реходити у поняття, допомагаючи розкрити загальне через одиничне, а суть – через явище [12].

Психологія зосереджується на вивченні психічних властивостей і особливостей мисленнєвої діяльності індивіда від народження до його формування як особистості. Якщо психологія переважно аналізує взаємозв'язок між становленням індивіда та його мисленням, то логіка спрямована на вирішення питань, пов'язаних із досягненням істини.

Філософія досліджує мислення, акцентуючи увагу на його виникненні, формуванні свідомості, пізнавальній діяльності людини та ролі практики в становленні мислення. У центрі її уваги – природа свідомості, її сутність та основні закономірності розвитку.

Фізіологія досліджує вплив фізіологічних і психічних процесів на формування мислення, розглядаючи особливості розвитку мозку як матеріальної основи свідомості.

Кібернетика вивчає розвиток природних систем, а також питання створення штучного інтелекту, його зв'язок із людським мисленням та свідомістю.

Діалектична логіка, подібно до філософії, розглядає мислення крізь призму його розвитку. Водночас вона приділяє більше уваги виникненню та еволюції логічних форм як із формальної, так і зі змістової точки зору, а також принципам наукового мислення.

Формальна логіка фокусується на вивченні мислення з формального боку. Вона систематизує форми мислення, формулює його закони й правила, створюючи чітку класифікацію [18].

Психологи Вюрцбурзької школи (О. Кюльпе) розглядали мислення як внутрішню дію, фокусуючи дослідження на самостереженні, інтроспекції, а також на аналізі відношень і характеру відчуттів. Важливим досягненням цього напрямку стало визначення мислення як процесу розв'язання задач із виділенням двох основних компонентів: детермінуючої тенденції та уявлення про мету. Ці елементи надавали мисленню систематизованого й цілеспрямо-

ваного характеру. Видатним представником школи був О. Зельц, який інтерпретував мислення як реалізацію інтелектуальних операцій.

У процесі розв'язання задачі, за О. Зельцем, формується проблемний комплекс, у межах якого визначається відоме, невідоме, шукане та система зв'язків між ними. Невизначеність цього комплексу він називав проблемністю. Завдяки О. Зельцу у психології мислення з'явилося поняття антиципації — передбачення або уявлення про шукане через ставлення до вже відомого [4].

Гештальтпсихологія, розвиваючи ідеї Вюрцбурзької школи, вивчала мислення як процес переструктурування проблемної ситуації. Цей підхід дозволив розкрити нові властивості, зв'язки та аспекти об'єктів у проблемному середовищі.

Біхевіоризм розглядав мислення як специфічний прояв поведінки, не трактуючи його як самостійний процес. Основна концепція цієї школи — «стимул-реакція» — була доповнена поняттям проміжної змінної, що відображає пізнавальну активність суб'єкта.

На відміну від біхевіоризму, психоаналіз приділяв увагу боротьбі мотивів у мисленні. Сновидіння розглядалися як форма образного мислення, яке динамізується уві сні. Пізніше до психоаналітичної теорії додали концепцію аутистичного мислення, що характеризується відходом від реальності та домінуванням емоційних потреб у мотиваційній сфері.

Серед різних шкіл, що досліджували мислення, особливе місце займає теорія інтелекту Ж. Піаже. Вона включає два аспекти: функції інтелекту та його етапи розвитку. Головними функціями виступають адаптація та організація, які реалізуються через асиміляцію й акомодацию. Асиміляція передбачає відображення суб'єктом характеристик об'єкта пізнання, тоді як акомодация полягає в пристосуванні суб'єкта до вимог об'єктивного світу. Розвиток суб'єкта відбувається через накопичення індивідуального досвіду та активну пізнавальну діяльність [17; 43].

Далі буде розглянутий феномен критичного мислення як форми мислення. У літературі представлено безліч визначень критичного мислення, що пояснюється його міждисциплінарної природою. Ця концепція охоплює філософські, когнітивні та психологічні аспекти, а також включає різноманітні педагогічні підходи.

Згідно з визначенням П. Фасіона (Peter A. Facione), критичне мислення розуміється як «цілеспрямоване, саморегулююче судження, результатом якого є інтерпретація, аналіз, оцінка та висновок, а також пояснення доказових, концептуальних, методологічних, критеріологічних чи контекстуальних міркувань, на яких ґрунтується це судження.» [32, с. 6].

М. Скрівен та Р. Пол (Michael Scriven & Richard Paul): «Критичне мислення — це інтелектуально дисциплінований процес активної та вмілої концептуалізації, застосування, аналізу, синтезу та/або оцінки інформації, зібраної або створеної в результаті спостереження, досвіду, роздумів, міркувань або спілкування, як керівництва до переконань і дій. У своїй зразковій формі воно базується на універсальних інтелектуальних цінностях, які виходять за межі поділу предметів: ясність, точність, послідовність, релевантність, вагомі докази та причини, глибина, широта та справедливість.» [29].

Е. Глейзер (Edward M. Glaser) визначає критичне мислення так: «Здатність критично мислити [...] включає три речі: (1) схильність до вдумливого розгляду проблем та предметів, що входять до кола досвіду, (2) знання методів логічного дослідження та міркування та (3) певні навички в застосування цих методів» [35, с. 5]. Критичне мислення передбачає систематичне докладання зусиль для перевірки будь-якого переконання чи знання на основі наявних доказів та логічних висновків, до яких воно призводить. Воно також включає здатність виявляти проблеми, знаходити ефективні способи їх вирішення, аналізувати та структурувати інформацію, розпізнавати приховані припущення та цінності. Крім того, критичне мислення вимагає точного та чіткого використання мови, інтерпретації даних, оцінки аргументів і доказів, визначення логічних зв'язків між твердженнями, формулювання обґрунтова-

них висновків і узагальнень. Важливим аспектом є також перегляд власних переконань у світлі нового досвіду та здатність робити виважені судження щодо різних аспектів повсякденного життя [35].

На противагу Р. Пол сформулював визначення некритичної особистості (uncritical person), яке звучить так: «...той, хто не виробив інтелектуальні вміння (наївний, конформіст, легко маніпульований, догматичний, легко збивається з пантелику, дводумний (неясно виражається), консервативний (закоснілий), обмежений (зашорений), недбало вибирає слова, непослідовний. Некритичність є фундаментальною проблемою у житті, оскільки коли ми некритичні, ми все одно думаємо про себе, що ми критичні. Перший крок на шляху становлення як критичного мислителя полягає у визнанні того, що ми некритичні. Навчання здатності розуміти некритичність - важлива частина навчання критичності.» [45, с. 74].

Так, мислення в цілому – це загальний процес обробки інформації, і включає в себе різні види: логічне, творче, інтуїтивне, асоціативне, абстрактне, конкретне мислення. Мисленнєвий процес задіяний у повсякденному житті людини і охоплює широкий спектр цілей, таких як розуміння, уява, творчість, відтворення інформації. Критичне мислення у свою чергу є більш високим рівнем усвідомленого мислення з акцентом на аналізі, оцінці достовірності інформації та перевірці висновків. На відміну від мислення в цілому, критичне мислення завжди є цілеспрямованим, активним та направленим на отримання логічних, аргументованих та обґрунтованих висновків з мінімальною емоційною та інтуїтивною залученістю.

У 1990 році за підтримки APA (American Philosophical Association) науковець П. Фасіон, використовуючи якісну методологію дослідження відому як Метод Делфі (Delphi Method), разом з іншими експертами сформулював ряд когнітивних компонентів або навичок критичного мислення, до якого увійшли: інтерпретація, аналіз, оцінка, висновок, пояснення та саморегуляція.

Всі основні навички, що були перелічені вище, мають піднавички. Отже, був отриманий такий список:

Інтерпретація – це процес визначення та розуміння значення досвіду, ситуацій, даних, суджень, переконань чи правил. Вона включає:

- категоризацію: виділення відповідних категорій, відмінностей або рамок для аналізу інформації; опис досвіду чи подій у термінах зрозумілих категорій.
- розшифровку значення: аналіз та пояснення змісту, намірів, цілей або соціальних значень, виражених через мову, поведінку, графіки, символи тощо.
- прояснення значення: перефразування чи пояснення ідей, тверджень або символів для усунення двозначності чи нечіткості.

Аналіз – це встановлення передбачуваних і фактичних зв'язків між висновками, твердженнями, запитаннями, концепціями, описами, призначеними для вираження переконань, суджень, досвіду, причин, інформації чи думок. Він, в свою чергу, включає:

- перевірку ідей: визначення ролі висловлювань в аргументації чи переконанні; визначення термінів; порівняння ідей, концепції або твердження; ідентифікація питання або проблеми та визначення їх складових частин, а також виявлення концептуальних зв'язків цих частин одна до одної та до цілого.
- виявлення аргументів: аналіз тверджень чи графіків для визначення їхньої підтримки певної точки зору.
- аналіз аргументів: виявлення основного висновку, передумов, причин та структури аргументу, включно з невисловленими припущеннями чи проміжними висновками.

Оцінка - перевірка достовірності тверджень чи зв'язків між ними. До неї входить:

- оцінка тверджень: визначення рівня довіри до джерел інформації; оцінка релевантності та ймовірності тверджень чи описів.

- оцінка аргументів: аналіз припущень та прийнятності висновків; виявлення слабких місць аргументу, хибних тверджень чи сумнівних припущень; оцінка доказової сили аргументу та наслідків його висновків.

Висновок - процес формування обґрунтованих висновків на основі даних, тверджень, принципів, доказів, суджень чи переконань, з урахуванням наслідків і альтернатив. Сюди входять:

- запит доказів: визначення припущень, які потребують підтвердження, та пошук інформації для їх обґрунтування; оцінка релевантності даних для прийняття рішень і визначення стратегій пошуку додаткових фактів.

- альтернативи: формулювання кількох рішень проблеми, створення гіпотез і планів для досягнення цілей; аналіз наслідків можливих дій чи переконань.

- формування висновків: вибір позиції чи точки зору, використовуючи відповідні методи міркування; визначення зв'язків між висновками, передумовами та наслідками; вибір найкращого висновку на основі доказів і відхилення менш обґрунтованих варіантів.

Пояснення: обґрунтування результатів своїх міркувань з доказової, концептуальної, методологічної, критеріологічної та контекстуальної точки зору, а також подання аргументів. Включає:

- обґрунтування результатів: формулювання точних тверджень і описів для аналізу, оцінки чи перевірки висновків.

- процедури обґрунтування: надання доказів, концептуальних чи методологічних пояснень своїх висновків, з метою їх точного запису чи вдосконалення.

- подання аргументів: представлення доводів на підтримку тверджень і відповіді на заперечення до методів, доказів чи суджень.

Саморегуляція – це моніторинг і оцінка своїх когнітивних процесів для вдосконалення міркувань та результатів. Вона включає в себе:

- самоперевірку: аналіз своїх міркувань, перевірка результатів і оцінка застосування когнітивних навичок; критична самооцінка власних думок і впливу упереджень чи емоцій на мислення [32].

На основі аналізу праць С. Терно було виділено ключові принципи критичного мислення:

- самостійність – здатність вирішувати проблеми індивідуально, без сторонньої допомоги;
- цілеспрямованість – прагнення до пошуку нових гіпотез, альтернативних пояснень, а також до оцінки власної діяльності з метою планування подальших дій для вирішення конкретної проблеми;
- усвідомленість – розуміння мети й важливості власних розумових процесів;
- обґрунтованість – уміння спиратися на докази та аргументувати власну думку;
- керованість – зосередженість на основній темі та процесі мислення, узгодження його з кінцевими цілями;
- самоаналіз – здатність осмислювати, усвідомлювати власні переконання та дії, критично оцінювати зміст і методи самопізнання;
- самоорганізація – уміння розширювати кругозір, концентруватися для швидкого й ефективного вирішення завдань [23].

Також важливо відмітити, що під самоперевіркою мається на увазі рефлексивність, яка є формою критичного мислення. Рефлексивність у психологічній науці розуміється як здатність людини усвідомлювати та критично оцінювати свої власні когнітивні, емоційні та соціальні процеси, визнаючи, як ці внутрішні та зовнішні чинники формують її інтерпретацію реальності, взаємодії з іншими та прийняття рішень. Вона необхідна для критичного мислення, оскільки спонукає людей ставити під сумнів свої точки зору та упередження. Дослідженням рефлексивності займалися такі вчені як С. Вілкінсон, Дж. Дьюї, Д. Шон та ін. [42; 39; 30].

Таким чином, єдине визначення критичного мислення у наукових дослідженнях відсутнє. В психологічній науці воно вивчається у межах таких підходів, як біхевіоризм, гештальтпсихологія, психоаналіз. Ми розділяємо визначення критичного мислення, як комплексного феномена, який базується на принципах самостійності, цілеспрямованості, усвідомленості, обґрунтованості, керованості та рефлексивності.

1.2. Сутність, зміст та структура професійного мислення поліцейських

«Національна поліція - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку» [8].

Перші згадки про міліцію з'явилися в програмі більшовиків 1903 року, а після приходу Тимчасового уряду в березні 1917 року на місці царської поліції була створена радянська міліція з робітників, які вночі охороняли порядок з гвинтівками. Офіційно міліція була заснована 10 листопада 1917 року, коли Наркомат внутрішніх справ ухвалив постанову про її створення. Черговий крок до організації сил правопорядку був зроблений у серпні 1918 року, коли було вирішено створити загальну міліцію, а 5 жовтня того ж року ухвалено положення про відділи боротьби з кримінальною злочинністю.

Нормативно-правову основу діяльності міліції в 1991–2015 роках склали Конституція України, Закон «Про міліцію» та акти Верховної Ради, Президента і Кабінету Міністрів. 7 листопада 2015 року набрав чинності Закон «Про Національну поліцію», що передбачав створення Національної поліції як центрального органу влади та ліквідацію Управлінь внутрішніх справ в областях і районах. Закон визначає поліцію як орган, що забезпечує права людини, боротьбу з злочинністю та публічний порядок, а також наголошує на співпраці з населенням та рівні довіри до поліції як показнику її ефективності [11].

Психологічні дослідження професійних та індивідуально-психологічних особливостей співробітників кримінальної поліції критично важливі для забезпечення ефективності та законності їх діяльності. На жаль, єдиного, чітко встановленого та затвердженого стандарту професіограми співробітника кримінальної поліції в Україні немає. Однак є різні документи та дослідження, які стандартизують вимоги до цієї професії.

Згідно із законом України про Національну поліцію, «поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу в поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції» [8].

До обов'язків поліцейського входить:

1. Дотримуватись Конституції України, законів та нормативно-правових актів, що регулюють діяльність поліції, а також Присяги поліцейського;
2. Професійно виконувати обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових обов'язків і наказів керівництва;
3. Поважати і не порушувати права і свободи людини;
4. Надавати невідкладну допомогу (у тому числі медичну) особам, постраждалим від правопорушень або нещасних випадків, а також тим, хто опинився в небезпечному стані;
5. Зберігати інформацію з обмеженим доступом, отриману під час виконання службових обов'язків;
6. Інформувати керівника про обставини, що унеможливають подальше виконання службових обов'язків.

Національна поліція України складається з кримінальної, патрульної, спеціальної поліції, органів досудового розслідування та поліції особового призначення [8].

Кримінальна поліція – це один з підрозділів Національної поліції України, що відповідальний за протидію злочинності, запобігання, виявлення та припинення правопорушень, а також захист прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави [16; 9].

У кримінальній поліції України існує розгалужена система посад, яка охоплює різні напрямки діяльності та рівні відповідальності. Ось деякі з них:

1. Керівні посади: Начальник Департаменту кримінальної поліції; Заступник начальника Департаменту кримінальної поліції; Начальник управління кримінальної поліції; Заступник начальника управління кримінальної поліції. До основних повноважень керівництва кримінальної поліції відносяться: очолювання поліції, керівництво її діяльністю та забезпечення виконання покладених на неї завдань; організація та контроль за дотриманням поліцією Конституції та законів України, актів Президента, Кабінету Міністрів, наказів міністерств і Міністра внутрішніх справ України; подання пропозицій Міністру внутрішніх справ щодо формування державної політики у сфері публічної безпеки, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та надання поліцейських послуг; представництво поліції у взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, організаціями в Україні та за кордоном; звітування перед Міністром внутрішніх справ про виконання покладених на поліцію завдань і повноважень [8]. Це обумовлює такі необхідні професійно-особистісні якості, як здатність ухвалювати стратегічні рішення, мотивувати підлеглих; знання нормативно-правових документів; аналітичне мислення, комунікативні навички; розвинені організаційні навички; адаптивність та гнучкість.

2. Посади оперативного складу: оперуповноважений (різних рівнів); старший оперуповноважений; слідчий (різних рівнів); старший слідчий; діяльний офіцер поліції; інспектор (різних напрямків діяльності). До основних обов'язків оперативного складу кримінальної поліції відносяться: проведення оперативно-розшукових заходів для запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, а також профілактика злочинності; виконання письмових доручень слідчого, вказівок прокурора, ухвал суду та запитів державних органів щодо оперативно-розшукових заходів; інформування державних органів про загрози безпеці суспільства та держави, а також про порушення законодавства посадовими особами; співпраця з іншими пра-

воохоронними органами, у тому числі міжнародними, для ефективного запобігання та розслідування злочинів; забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронців, свідків, учасників кримінального процесу та їхніх родичів [1].

Працівники оперативного складу кримінальної поліції потребують особливого психологічного дослідження через унікальний характер їхньої роботи, високий рівень стресу та емоційного навантаження, особливу відповідальність, специфічні вимоги до особистості та необхідність професійного розвитку.

Найбільш розробленими на даний час є професіограми слідчих та оперуповноважених. Аналізуючи професіограми, були визначені ключові аспекти діяльності:

1. Соціальний аспект. Вимагає принциповості, чесності, сміливості та емоційної стійкості, оскільки робота супроводжується високим рівнем напруження та ризику.
2. Пошуковий аспект. Включає виявлення слідів злочину, складання «портрета» злочинця, збір та перевірку інформації. Важливі спостережливість, аналітичні навички, швидкість прийняття рішень, знання методів розшуку, конфіденційність і безпека джерел.
3. Реконструктивний аспект. Передбачає відтворення картини злочину, формування й перевірку версій, протидію дезінформації. Необхідні логічне й аналітичне мислення, здатність до прогнозування та неупередженість.
4. Комунікативний аспект. Охоплює взаємодію з підозрюваними, злочинцями, потерпілими та добровільними помічниками. Важливі переконливість, холонокровність, уважність, здатність адаптувати стиль спілкування та балансувати між переконанням і примусом.
5. Організаційний аспект. Потребує ефективного планування, координації дій, залучення помічників, швидкої адаптації до змінних умов. Ключові навички: самодисципліна, відповідальність, увага до деталей.

6. Засвідчувальний аспект. Передбачає документування інформації, її точну передачу та дотримання вимог секретності. Потрібні знання законодавства, навички складання документації, вміння аргументувати й обґрунтовувати висновки, ухвалювати й реалізувати рішення, що стосуються правових повноважень суб'єктів юридичної діяльності [10; 20; 15].

Пов'язуючи викладений вище матеріал з основними навичками критичного мислення, що були наведені у підрозділі 1.1., можна помітити наступні зв'язки. Пошуковий аспект виявляється тісно пов'язаним з навичкою інтерпретації. Він в свою чергу включає категоризацію, яка необхідна в ході розподілу інформації за відповідними ознаками для виявлення слідів злочину, а також створення психологічного та фізичного портрету злочинця; розшифровку значення, яка корисна при аналізі поведінки осіб, їхніх висловлювань та знаків, які можуть вказувати на злочинні наміри; прояснення значення для уникнення двозначності та нечіткості під час аналізу оперативних даних. Окрім цього, пошукова діяльність вимагає оцінки тверджень для перевірки достовірності джерел інформації й оцінки висловлювань та оцінки аргументів, щоб виявити слабкі місця у показаннях свідків та підозрюваних, а також перевірки доказової сили отриманої інформації. Реконструктивний аспект безпосередньо пов'язаний з аналізом та висновком. Зокрема, перевірка ідей виявляється корисною навичкою під час виділення складових злочину та пошуку зв'язків між доказами; виявлення аргументів потрібно для аналізу доказів, що були отримані з різних джерел; запит доказів є корисним при перевірці припущень та визначенні їхньої обґрунтованості; розгляд альтернатив дозволяє створювати кілька версій злочину та аналізувати їх; формування висновків виступає завершальним етапом, оскільки дозволяє обрати найбільш підходящу версію подій на основі отриманих та проаналізованих доказів. Комунікативний аспект має включати розшифровку значення та прояснення значення, так як оперуповноважений має аналізувати висловлювання співрозмовників, визначати їхні наміри, розпізнавати маніпуляції та брехню. Організаційний же аспект вимагає саморегуляції. Оперуповноважений повинен

перевіряти власні рішення, аналізуючи ефективність методів, які використовують; здійснювати критичну самооцінку, враховуючи вплив власних упереджень та емоцій на прийняття рішень. Засвідчувальний аспект тісно пов'язаний з поясненням. Він передбачає процедуру обґрунтування під час надання доказів і пояснень своїх висновків, а також подання аргументів для представлення підстав, що підтверджують версію слідства.

В.І. Барко та В.В. Барко у дослідженнях, присвячених професіограмам дільничного офіцера, до необхідних якостей відносять: високий або середній рівень комунікативних здібностей; середній та вищий за середній рівень загальних здібностей; середньо-сильний тип нервової системи, високий або середній рівень її лабільності; високий рівень розвитку спеціальних професійних здібностей; сформованість характерологічних рис (спонтанність, сміливість, екстравертованість, упевненість, оптимізм, наполегливість, самоконтроль); сформованість властивостей темпераменту (темпу, ергічності, пластичності); середній або високий рівень самоактуалізації; сформованість емоційно-вольових якостей (здатність долати труднощі та брати на себе відповідальність, емоційна стійкість); достатній рівень розвитку пізнавальних процесів; високий рівень психомоторних властивостей; достатня чутливість аналізаторів [2].

3. Невід'ємною частиною кримінальної поліції є також наступні посади спеціалістів: експерт-криміналіст; психолог; юрист; фахівець з інформаційних технологій. Функції спеціалістів кримінальної поліції складно об'єднати у зв'язку з їх різноманітністю, але, узагальнюючи, можна виділити такі професійно-особистісні якості, як вміння оперування знаннями у відповідній галузі науки для складання експертного висновку; вміння брати на себе відповідальність; вміння аргументувати свою позицію; високий рівень комунікаційних навичок; здатність дотримуватися правових норм і професійних принципів, незважаючи на психологічний тиск; високий рівень стресостійкості; глибоке розуміння законодавства та вміння застосовувати його на практиці; вміння співпрацювати в команді для досягнення спільних цілей; вміння

самостійно освоювати нові технології; здатність знаходити нестандартні підходи до вирішення задач; здатність до тривалої інтелектуальної концентрації діяльності. [22; 7; 14; 5; 6].

У сучасному динамічному професійному середовищі особливо важливим є нестандартне мислення працівників правоохоронних органів, яке дозволяє успішно вирішувати робочі завдання. Зважаючи на постійну необхідність знаходити нові підходи до вирішення проблем, професійне мислення має відзначатися такими рисами, як креативність, оперативність, гнучкість, аргументованість, здатність аналізувати широкий спектр питань і виділяти ключові аспекти, уміння передбачати та розуміти дії інших людей, а також активізація уяви. Ці елементи творчого підходу є ключем до успішного вирішення складних завдань. Сучасні досягнення у сфері психолого-педагогічної науки відкривають можливості для підвищення ефективності правоохоронної діяльності завдяки впровадженню цілеспрямованих психологічних заходів, спрямованих на покращення роботи персоналу різних структурних підрозділів органів внутрішніх справ.

У сучасних умовах надзвичайно важливим є вивчення особливостей практичного мислення правоохоронців, адже саме воно значною мірою визначає ефективність виконання службових обов'язків, ставлення до громадян і самооцінку поліцейських. Суспільство висуває високі вимоги до діяльності правової системи, які нерозривно пов'язані з необхідністю трансформації психології осіб, що реалізують владні повноваження від імені держави. Водночас важливим є підвищення престижу служби в Національній поліції України, розвиток професійної майстерності та забезпечення таких основоположних завдань, як запобігання злочинам, їх розслідування та забезпечення законності й громадського порядку [3].

У своїй діяльності поліцейські повинні демонструвати увагу, витримку та неупередженість. Проте ці якості набувають справжнього значення лише в поєднанні з високим рівнем моральної зрілості та культурою поведінки. Це підкреслює необхідність ретельного, науково обґрунтованого підходу до

процесу відбору кадрів, їх фахового призначення та професійно-психологічної підготовки, що забезпечують відповідність працівників Міністерства внутрішніх справ сучасним викликам і стандартам [3].

Поняття практичного мислення заслуговує окремої уваги. Як зазначали науковці, це мислення відзначається «витонченою спостережливістю», здатністю швидко переходити від мислення до дії та назад, а також умінням формулювати проблему, оскільки її постановка є складним і трудомістким процесом, що вимагає активного мислення. Характерною рисою практичного мислення є його тісний зв'язок із діяльністю: воно не лише виникає у процесі практичної роботи, а й безпосередньо спрямоване на вирішення конкретних завдань [24].

Мислення працівників правоохоронних органів неможливо зрозуміти без врахування особливостей їхньої професійної діяльності, її природи та ключових складових, таких як воля, інтуїція й аналітичні здібності слідчого, дізнавача, оперуповноваженого чи експерта. Ці аспекти є основою для збору й аналізу інформації про правопорушення, що, своєю чергою, дозволяє глибше зрозуміти моральні якості, цінності та внутрішню позицію правоохоронця. Крім того, вони розкривають складну взаємодію раціональних і ірраціональних аспектів правосвідомості під час тлумачення норм права.

Процес професійно-правового мислення працівників правоохоронних органів охоплює кілька основних етапів:

1. Виявлення та формулювання ситуації. Цей етап передбачає ідентифікацію об'єкта мислення, отримання його фактичної та правової характеристики, а також формулювання завдання. Наприклад, для слідчого це початковий етап, який передує відкриттю кримінального провадження.

2. Аналіз правових можливостей і обмежень. На цьому етапі відбувається оцінка правових інструментів і способів вирішення завдання з урахуванням можливих наслідків та існуючих обмежень. Для слідчого це виявляється у складанні детального плану розслідування.

3. Прийняття оптимального рішення. Цей етап включає вибір найкращого варіанту дій, прогнозування результатів і оцінку потенційних ризиків. У роботі слідчого це проявляється через тактичні комбінації й розробку програми діяльності, яка включає сукупність слідчих та пошукових дій, спрямованих на розкриття злочину [19].

Таким чином, сучасне професійне середовище, в якому перебувають співробітники кримінальної поліції, вимагає таких особливостей мислення як креативність, оперативність, гнучкість, аргументованість, здатність аналізувати широкий спектр питань і виділяти ключові аспекти, уміння передбачати та розуміти дії інших людей, а також практичного мислення. Процес професійно-правового мислення працівників правоохоронних органів включає виявлення та формування ситуації, аналіз правових можливостей і обмежень та прийняття оптимального рішення. Ключовими аспектами діяльності є соціальний, пошуковий, реконструктивний, комунікативний, організаційний та засвідчувальний, які нерозривно пов'язані з основними навичками та піднавичками критичного мислення.

Висновки до I розділу

Аналіз теоретичних джерел за темою теоретичні дослідження критичного мислення співробітників кримінальної поліції дозволив зробити наступні висновки.

Критичне мислення – це комплексний феномен, який базується на принципах самостійності, цілеспрямованості, усвідомленості, обґрунтованості, керованості та рефлексивності.

До ключових навичок та піднавичок критичного мислення відносять: інтерпретація, що включає категоризацію, розшифровку значення, прояснення значення; аналіз, що включає перевірку ідей, виявлення аргументів, аналіз аргументів; оцінка, до якої входить оцінка тверджень, оцінка аргументів; висновки, який складається з запиту доказів, альтернатив, формування виснов-

ків; пояснення, що включає обґрунтування результатів, процедури обґрунтування, подання аргументів; саморегуляції, до якої входить самоперевірка.

До основних психологічних підходів, що розглядають критичне мислення, відносяться: біхевіоризм, гештальтпсихологія, психоаналіз.

Психологічні дослідження є невід'ємною частиною кадрової політики в кримінальній поліції, спрямованою на забезпечення професіоналізму, психологічної стійкості та законності діяльності її співробітників. В Україні кримінальна поліція має складну структуру посад, де кожна посада відповідає певному напрямку роботи та рівню відповідальності. Саме це обумовлює неможливість єдиної узагальнюючої професіограми для службовців.

Найбільш розробленими є професіограми працівників оперативного складу. До складових аспектів діяльності віднесено: соціальний, пошуковий, реконструктивний, комунікативний, організаційний та засвідчувальний.

До необхідних індивідуально-психологічних якостей було віднесено: високий або середній рівень комунікативних здібностей; середній та вищий за середній рівень загальних здібностей; середньо-сильний тип нервової системи, високий або середній рівень її лабільності; високий рівень розвитку спеціальних професійних здібностей; сформованість характерологічних рис; сформованість властивостей темпераменту; середній або високий рівень самоактуалізації; сформованість емоційно-вольових якостей; достатній рівень розвитку пізнавальних процесів; високий рівень психомоторних властивостей; достатня чутливість аналізаторів.

До процесу професійно-правового мислення входить виявлення та формування ситуації, аналіз правових можливостей і обмежень та прийняття оптимального рішення.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА СУМІЖНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У КУРСАНТІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Організація емпіричного дослідження є важливим етапом наукової роботи, оскільки визначає послідовність та методологічну коректність процесу збору і аналізу даних. У ході дослідження було детально сплановано вибірку учасників, визначено методики дослідження та етапи проведення.

Під час підготовки до емпіричного дослідження були враховані основні принципи психодіагностики, що забезпечило відповідність науковим стандартам. Дослідження проводилося у три основні етапи.

На першому, пошуково-аналітичному етапі, було здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики. Було розглянуто сучасні підходи до вивчення критичного мислення, його психологічні характеристики, а також специфіка роботи у кримінальній поліції та особливості професійного мислення поліцейських. Також на цьому етапі проводився відбір відповідних методик, які підходять для оцінки рівня критичного мислення.

1. Тест критичності мислення Л. Старкі (Critical Thinking Skills Tests). Адаптація О.Л. Луценко.

Тест вперше був опублікований у книзі Л. Старкі «Успіх у навичках критичного мислення» у вигляді пре-тесту у 2004 році [46] і пізніше адаптований О.Л. Луценко. Ця методика оцінює загальний рівень критичного мислення, його основні компоненти: вміння аналізувати інформацію, оцінювати аргументи, розпізнавати логічні помилки та формулювати власні висновки. Тест складається з 27 тверджень або запитань, до кожного наводиться 4 варіанти відповіді, лише один з яких правильний. Тест є однофакторним, і в ре-

зультаті обробки отримується загальний показник критичності мислення від 0 до 27 балів. Вікові обмеження – 16-70 років.

Згідно з оригінальними даними адаптації, результати розподіляються за п'ятьма нормативними рівнями. Вони включають: дуже низький, низький, середній, високий та дуже високий рівні. Однак у цьому дослідженні результати будуть об'єднані, складаючи три рівні, де низький та дуже низький рівні, а також високий та дуже високий рівні будуть згруповані, формуючи два окремих рівні замість оригінальних чотирьох, а середній рівень залишиться без змін.

Так, нижче будуть представлені нормативні рівні тесту критичності мислення Л. Старкі:

- Високий рівень (>21 балу; включає високий та дуже високий рівні).
- Середній рівень (10-20 балів).
- Низький рівень (<9 балів; включає низький та дуже низький рівні) [13].

2. Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (Melbourne Decision Making Questionnaire, MDMQ).

Тест є результатом апробації більш загального опитувальника М. Фліндерса. Обґрунтування спирається на теорію конфлікту І. Дженіса та Л. Манна, згідно з якою вибір копінг-стратегії в стресовій ситуації при прийнятті рішень залежить від трьох факторів: усвідомлення значних ризиків, пов'язаних з кращими альтернативами; надія на можливість знайти більш прийнятний варіант; переконаність у наявності достатнього часу для аналізу та порівняння. У цій моделі особа, яка приймає рішення, розглядається як суб'єкт, який перебуває в стані психологічного стресу і прагне впоратися з внутрішнім конфліктом мотиваційних та емоційних факторів, що впливають на процес вибору [38; 25]. Згідно з Букіну, пильність має позитивний зв'язок з рішучістю та когнітивною мотивацією, включаючи потребу в пізнанні, яка визначається як схильність до роздумів та складних когнітивних процесів, що приносять задоволення. У той самий час інші три шкали MDMQ демонструють негативний зв'язок з когнітивною мотивацією [26]. Д. Халперн та R.E.

Lai у своїх роботах наголошують на зв'язку конструктивних стратегій прийняття рішень з високим ступнем розвиненості критичного мислення та розглядають здатність приймати раціональні рішення невід'ємною частиною критичності мислення [36; 41].

Тест містить 22 твердження і три варіанти відповідей до кожного: «так», «ні», «іноді». Вікові обмеження методики: від 17 років і старше. Опитувальник має чотири шкали: пильність, надпильність, уникнення та прокрастинація. Кожна шкала оцінюється від 6 до 18 балів (для шкал «пильність» та «уникнення») та від 5 до 15 (для шкал «надпильність» та «прокрастинація»).

3. Тест включених фігур Готтшальдта (Group Embedded Figures Test, GEFT).

Методика була розроблена Г. Віткіним на основі «фігур Готтшальдта». Тест оцінює когнітивну гнучкість, концентрацію уваги та здатність до аналізу складних структурованих об'єктів. Також дозволяє оцінити когнітивний стиль полезалежності-полenezалежності при введенні показнику часу. Як зазначає Г. Віткін та співавтори, полезалежні особи зазвичай мають добре розвинені соціальні навички, віддають перевагу пасивному або спостережливому підходу до навчання та потребують структурованого навчального середовища. Навпаки, полenezалежні люди, як правило, відрізняються логічними міркуваннями, можуть мати слабші соціальні навички та здатні створити власну структуру для підтримки процесу навчання [49]. Інші автори також підкреслюють, що для полenezалежних людей характерне добре розвинуте аналітичне мислення, у той час як полезалежні особи схильні вирішувати задачі глобально, бачити картину в цілому, не зосереджуючись на деталях [27].

Оскільки тест оцінює аналітичність мислення та когнітивну гнучкість, включення його у батарею тестів було доречним.

Тест включених фігур містить п'ять блоків з шістьма завданнями у кожному. Всього 30 завдань, які представлені у вигляді зображень складних фігур. У кожному завданні необхідно знайти одну з п'яти запропонованих простих фігур. Час виконання фіксується і потім використовується при обчис-

ленні результатів. Вікові обмеження: 12 років і старше. Методика може включати показник часу, тоді метою буде визначення полезалежності-полenezалежності випробуваних. Альтернативний варіант припускає використання лише кількості правильних відповідей без урахування часу.

4. Опитувальник диференційного типу рефлексії, ДТР.

Методика була розроблена у 2009 році Д.О. Леонтьєвим та співавторами. Вона оцінює різні форми рефлексії: системну рефлексію, інтроспекцію та квазірефлексію.

Концепція рефлексивного мислення була вперше запропонована Дж. Дьюї, який розглядав його як одну з навичок мислення вищого порядку [30]. На думку науковців, рефлексія проявляється як оцінка індивідом поточної ситуації, спираючись на власний досвід, отримані знання та здобуті інсайти. Підсумковий результат формується на основі його особистої точки зору шляхом осмислення ситуації. У поведінкових проявах рефлексії, що виникають наприкінці цього процесу, важливу роль відіграють такі чинники, як когнітивні стани, а також методи та підходи до навчання, використані в ході процесу [44].

Інтроспекцію автори розглядають як самокопання, надмірну зосередженість на власних переживаннях.

Квазірефлексія розуміється як безцільне резонерство, відірване від реальності фантазування, та не направлена на вирішення актуальних життєвих ситуацій. Хоча зовні квазірефлексія може нагадувати системну рефлексію, насправді ж вона відображає низьке усвідомлення життя та зазвичай виявляється формою психологічного захисту, несвідомим прагненням уникнути поточної ситуації, вирішення якої не знайдено.

Тобто, системна рефлексія розглядається авторами опитувальника як єдиний адаптивний і конструктивний тип рефлексії, направлений на ефектively вирішення задач.

Опитувальник складається з 30 тверджень, які пропонується оцінити за одним із представлених варіантів: «Ні» (1 бал), «Скоріш ні, ніж так» (2 бали), «Скоріш так, ніж ні» (3 бали), «Так» (4 бали).

Перелік шкал та оцінювання:

- Системна рефлексія: 12-48 балів.
- Інтроекція: 9-36 балів.
- Квазірефлексія: 9-36 балів.

5. Тест «Когнітивні викривлення»

Даний тест не є стандартизованою методикою і був складений з метою виявлення восьми типів когнітивних викривлень: стереотипізація; ефект фреймінгу; ефект авторитету; ефект упередженості підтвердження; фундаментальна помилка атрибуції; ефект «Двері в обличчя»; ефект Форера (Барнума); дихотомічне мислення.

Концепція когнітивного викривлення або «когнітивного упередження» (cognitive bias) вперше була запропонована вченими Д. Канеманом та А. Твєрські у статті «Judgment under Uncertainty: Heuristics and biases» (1974) [47]. Вони розглянули ряд когнітивних викривлень, який і досі доповнюється, і на даний момент нараховує більш ніж 200 типів.

Пізніше, у 2011 році, вийшла книга Д. Канемана – на той момент вже лауреата премії Альфреда Нобеля з психології – «Thinking, Fast and Slow» [40], у якій він розглядає два типи мислення: Система 1 та Система 2. Система 1 працює швидко й автоматично, дозволяючи людям швидко оцінювати ситуації та негайно робити висновки. Навпаки, Система 2 функціонує повільніше та методичніше, залучаючись до ретельного аналізу для вирішення проблем у структурований спосіб.

Коли люди стикаються з необхідністю приймати швидкі рішення, вони часто покладаються на евристики — розумові скорочення чи прості практичні правила. Ці евристики служать «когнітивними скороченнями», дозволяючи людям робити судження без обробки всієї доступної інформації, особливо коли час, мотивація або ресурси обмежені. Хоча ця залежність від Системи 1

може бути корисною в екстрених ситуаціях, вона також збільшує ризик постійних помилок мислення, відомих як когнітивні упередження [34].

Так, евристики ведуть до когнітивних викривлень, які розуміються як «систематичні помилки в мисленні, які впливають на рішення та судження людини.» [28].

Дослідники вважають, що одним із найефективніших способів розвитку критичного мислення та навичок ухвалення рішень є включення вивчення когнітивних упереджень у навчальну програму там, де це доречно [34].

Перелік когнітивних викривлень, на які було протестовано обстежуваних під час дослідження:

1. Стереотипізація (Stereotyping Bias).
2. Дихотомічне мислення (Dichotomous/Dualistic Thinking, чорно-біле, бінарне, «все або нічого»).
3. Фундаментальна помилка атрибуції (Fundamental Attribution Error).
4. Ефект фреймінгу (Framing Bias).
5. Ефект упередженості підтвердження (Confirmation Bias).
6. Ефект авторитету (Appeal to Authority Fallacy).
7. Ефект «Двері в обличчя» (The Door-in-the-Face Technique).
8. Ефект Форера (Барнума) (Forer-Barnum Effect).

19 з 20 питань до тесту «Когнітивні викривлення» були сформовані, базуючись на розумінні специфіки кожного типу когнітивного упередження. Питання №13 виглядає наступним чином:

«Прочитайте опис, наведений нижче, та виберіть один із запропонованих варіантів відповіді:

«Ви маєте потребу в тому, щоб інші люди любили вас і захоплювалися Вами. Ви схильні іноді критикувати себе. Ви маєте багато невикористаного потенціалу, який Ви не звернули собі на користь. Хоча у Вас є деякі слабкості характеру, Ви зазвичай здатні їх компенсувати. Іноді у Вас виникають серйозні сумніви щодо того, чи прийняли Ви правильне рішення, чи правильно вчинили. Ви пишаєтеся тим, що мислите незалежно, і не приймаєте на віру

чужі твердження без переконливих доказів. Ви вважаєте нерозумним бути надто відвертим, відкриваючись іншим.

Часом Ви відкриті, привітні, товариські, а в інший час хочете побути наодинці, обережні, стримані».

А: Відчуваєте, що це точно опис Вашої особистості.

Б: Думаєте, що це може дещо підходити Вам, але також підходить і більшості людей.

В: вважаєте, що опис занадто розпливчастий і підходить практично всім.»

Даний текст для питання №13 був взятий зі статті Б. Форера [33], який розробив його для експерименту, що був проведений у 1948 році з 39 студентами. Респондентам був наданий список з 13 тверджень (ідентичний для всіх), які пропонувалось оцінити за шкалою від 0 до 5, де 0 означало «твердження зовсім мене не характеризує», а 5 – «твердження ідеально описує мою особистість». Результати показали, що абсолютна більшість респондентів (34/39) оцінили запропоновані твердження у 4 та 5 балів.

Другий, емпіричний етап, включав безпосереднє проведення дослідження. Було складено план емпіричного дослідження; сформовано основну та контрольну групу випробуваних; відібрано учасників, які відповідали визначеним критеріям; безпосередньо проведення емпіричного дослідження.

Дослідження проводилось онлайн з використанням інтернет-платформи Google Forms. У дослідженні взяло участь 120 випробуваних: 60 курсантів третього курсу, що навчаються в УВС за спеціальністю «Право» та «Правоохоронна діяльність» (основна група) та 60 студентів третього та четвертого курсів, що навчаються у ВНЗ за спеціальністю «Психологія» (контрольна група). Вікова група складає 18-38 років.

Вибір групи респондентів для основної групи зумовлений специфікою їхньої майбутньої професійної діяльності, яка вимагає, зокрема, розвиненого критичного мислення, здатності до об'єктивного аналізу інформації, ефективного прийняття рішень і когнітивної гнучкості. Для контрольної групи було

обрано студентів-психологів для подальшого порівняння. Обидві групи перебувають приблизно в однакових вікових межах (18-31 для курсантів і 18-38 – для психологів), отримують вищу освіту та є представниками професій «людина-людина», тому можливий вплив сторонніх спотворюючих факторів, таких як життєвий досвід та освіченість, є мінімальним. Також включення контрольної групи дозволяє застосування необхідних методів статистичного аналізу для обробки отриманих даних в тому, що стосується саме особливостей основної групи.

На третьому, оціночно-рефлексивному етапі, проводилася обробка та інтерпретація отриманих результатів, їх статистичний та психологічний аналіз та інтерпретація даних. Кількісна обробка даних включала застосування методів описової статистики, побудову діаграм і графіків, а також розрахунок статистичних показників. Якісний аналіз полягав у диференціації матеріалу за групами, порівнянні показників та інтерпретації результатів у психологічному контексті. Порівняльний метод дозволив проаналізувати рівень критичного мислення серед курсантів кримінальної поліції порівняно з результатами контрольної групи та підтвердити або спростувати гіпотезу.

Таким чином, організація дослідження включала три послідовних етапи: пошуково-аналітичний, емпіричний та оціночно-рефлексивний. Емпірична частина дослідження проводилась за допомогою інтернет-платформи Google Forms. У дослідженні взяло участь 120 респондентів: 60 курсантів УВС, які сформували основну групу та 60 студентів-психологи, що увійшли до контрольної групи. Вікова група складала обстежуваних від 18 до 38 років. В рамках дослідження було використано батарею тестів: тест критичності мислення Л. Старкі в адаптації О.Л. Луценко; Мельбурнський опитувальник прийняття рішень, MDMQ; тест включених фігур Готтшальдта; опитувальних диференційного типу рефлексії, ДТР; тест «Когнітивні викривлення».

2.2. Аналіз особливостей критичного мислення курсантів кримінальної поліції

В рамках емпіричного дослідження респондентам з основної та контрольної груп було надано батарею методик для проходження.

1. Для діагностики рівня розвитку критичного мислення використано Тест критичності мислення Л. Старкі (Critical Thinking Skills Tests). Адаптація О.Л. Луценко.

Нормативні рівні тесту та їх інтерпретація:

- Високий рівень (>21 балу; включає високий та дуже високий рівні). Особа володіє більшістю або всіма ключовими навичками критичного мислення (>80%), такими як логічне мислення, індукція, дедукція, емоційний контроль, оцінка достовірності інформації, розпізнавання маніпуляцій та аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Вона здатна приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності, ефективно визначати цілі та знаходити найкращі способи їх досягнення. Така людина добре адаптується до змін і має перевагу в професіях, що потребують складних рішень.

- Середній рівень (10-20 балів). Особа володіє 30–70% навичок критичного мислення, зокрема логічним аналізом, оцінкою інформації та частковим емоційним контролем. Вона здатна розпізнавати маніпуляції, хоча не завжди усвідомлює їх одразу, а також може довіряти ненадійним джерелам. Ефективні та хибні рішення приймаються приблизно з однаковою частотою. Для вдосконалення критичного мислення необхідно свідомо працювати над розвитком відповідних навичок.

- Низький рівень (<9 балів; включає низький та дуже низький рівні). Особа має менше ніж 30% навичок критичного мислення, що веде до частих помилок, піддатливості до маніпуляцій, труднощів у критичному аналізі інформації та відсутності переконливих аргументів. Вона може схилитися до ілюзорного мислення, містичних пояснень та помилкових стратегій поведінки, часто відчуваючи нерозуміння з боку оточення. Для покращення здатнос-

ті приймати обґрунтовані рішення та уникати когнітивних помилок необхідний цілеспрямований розвиток критичного мислення [13].

Були вичислені варіаційні статистики для обох вибірок, представлені у Таблиці 2.1 та Таблиці 2.2

Таблиця 2.1

Дані варіаційних статистик показників критичного мислення у вибірці курсантів кримінальної поліції

Показ- ник	Міні- мум	Мак- симум	Серед- не зна- чення	Диспе- рсія	Стан- дартна похиб- ка се- редньо- го зна- чення	Стан- дартне відхи- лення	Коефі- цієнт варіації	Асиме- трія	Ексцес
Рівень крити- чного мис- лення	7	24	14,6	18,85	0,56	4,34	29,73%	0,313	-0,669

У вибірці курсантів кримінальної поліції середній рівень критичного мислення становить 14,6, що свідчить про загалом помірний розвиток цієї якості. Мінімальне значення – 7, максимальне – 24, тобто показники варіюються у досить широких межах. Варіативність результатів є високою: дисперсія дорівнює 18,85, стандартне відхилення – 4,34, а коефіцієнт варіації становить 29,73%, що вказує на значні індивідуальні відмінності серед учасників дослідження.

Асиметрія розподілу є слабко позитивною (0,313), тобто частіше трапляються нижчі значення, але присутні і більш високі результати, які зміщують розподіл вправо. Ексцес дорівнює –0,669, що вказує на відносну сплюсненість розподілу, тобто значення розташовані більш рівномірно і немає яскраво вираженої вершини. Розподіл рівня критичного мислення у вибірці курсантів близький до нормального, з тенденцією до помірної площинності та слабким правостороннім зрушенням (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.2

Дані варіаційних статистик показників критичного мислення у вибірці студентів-психологів

Показ- ник	Міні- мум	Мак- симум	Серед- не зна- чення	Диспе- рсія	Стан- дартна похиб- ка се- редньо- го зна- чення	Стан- дартне відхи- лення	Коефі- цієнт варіації	Асиме- трія	Екссес
Рівень крити- чного мис- лення	6	26	19,27	16,78	0,53	4,1	21,24%	-0,963	1,637

У вибірці студентів-психологів спостерігається вищий середній рівень критичного мислення – 19,27, із розмахом від 6 до 26 балів. Незважаючи на ширший діапазон, варіативність дещо нижча, ніж у курсантів: дисперсія дорівнює 16,78, стандартне відхилення – 4,1, а коефіцієнт варіації – 21,3%, що свідчить про відносно однорідний рівень розвитку критичного мислення в цій групі. Асиметрія розподілу є негативною (–0,961), тобто переважають вищі значення, а менші трапляються рідше, зміщуючи розподіл вліво. Екссес становить 1,637, що свідчить про гостровершинний характер розподілу: більшість результатів згруповані навколо середнього значення, з меншою кількістю крайніх показників. Тож розподіл рівня критичного мислення у вибірці психологів близький до нормального, з тенденцією до загостреності та помітним лівостороннім зрушенням (Таблиця 2.2).

Розподіливши отримані показники критичності мислення за нормативними рівнями, описаними О. Луценко в ході адаптації тесту, були отримані наступні результати. Серед курсантів низький та дуже низький рівні мають 6 (10%), середній – 49 (81,67%), високий та дуже високий – 5 (8,33%). Серед студентів-психологів низький та дуже низький рівні виявили 2 (3,33%), середній – 35 (58,33%), високий та дуже високий – 23 (38,33%) (Рис. 2.1).

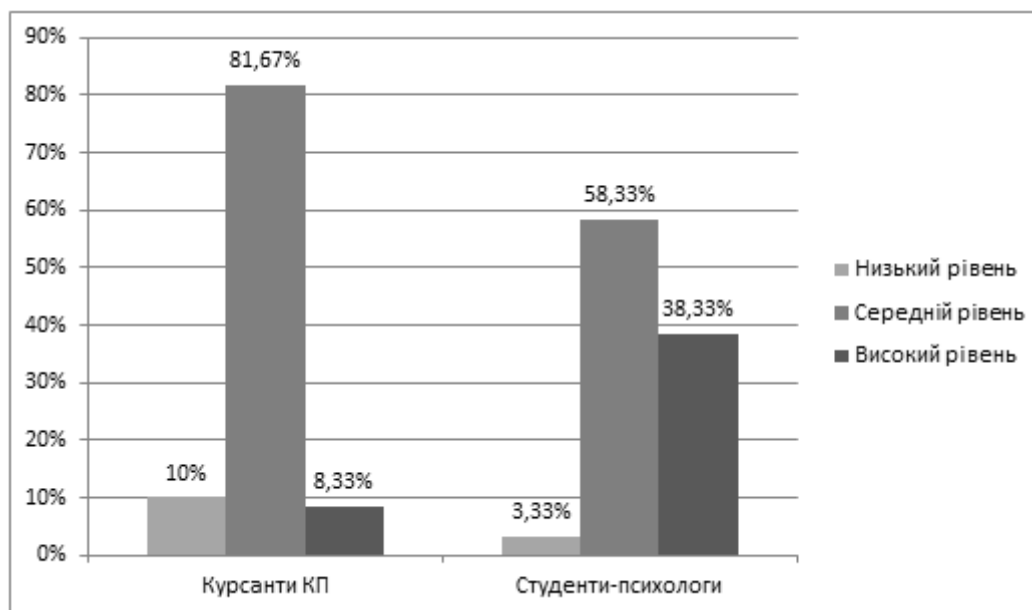

Рис. 2.1 Розподіл показників критичного мислення у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Отримані дані дають змогу стверджувати, що в середньому курсанти кримінальної поліції, що формують основну групу, мають суттєво нижчий рівень критичного мислення, ніж студенти-психологи.

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами (Додаток Г). Показник становив $U_{\text{емп.}} = 760.0$ ($p < 0.01$), що дає змогу зробити висновок про суттєву відмінність між рівнем розвитку критичного мислення серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

Так, можна зробити висновок, що курсанти кримінальної поліції демонструють нижчий та менш стабільний рівень критичного мислення порівняно зі студентами-психологами.

2. Для оцінки когнітивних стратегій і стилів ухвалення рішень людиною, особливо у стресових ситуаціях, було використано Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (Melbourne Decision Making Questionnaire, MDMQ).

Були вичислені варіаційні статистики обох вибірок, представлені у Додатку А.

Опис варіаційних статистик вибірки курсантів за шкалою «Надпильність».

Рівень показника у вибірці варіюється від найнижчого до найвищого значення з помітним розмахом. Середнє значення характеризує загальний рівень надпильності серед курсантів. Розкид даних навколо середнього можна охарактеризувати як помірний. Стандартне відхилення й стандартна похибка свідчать про достатню точність оцінки цього показника. Варіативність у вибірці є середнього рівня.

Розподіл має незначну позитивну асиметрію, тобто більші значення зустрічаються трохи частіше, ніж менші. Ексцес вказує на приплюснутий розподіл - значення менш зосереджені в центрі порівняно з нормальним розподілом.

Опис варіаційних статистик вибірки психологів за шкалою «Надпильність».

Показники варіюються в ширшому діапазоні, ніж у курсантів. Загальний рівень значень дещо вищий. Розкид значень навколо середнього також можна оцінити як помірний, а точність оцінки середнього - як високу. Варіативність показника - на середньому рівні.

Розподіл має незначну позитивну асиметрію - переважають нижчі значення, а вищі трапляються рідше. Ексцес близький до нуля, що свідчить про наближеність розподілу до нормального, хоча з ледь помітною тенденцією до приплюснutoї форми.

Серед курсантів низький рівень надпильності мають 24 (40%), середній – 32 (53,3%), високий – 4 (6,7%). Серед студентів-психологів низький рівень виявили 13 (21,7%), середній – 38 (63,3%), високий – 9 (15%) (Рис. 2.2).

Так, можна припустити, що рівень надпильності у курсантів нижче у порівнянні з контрольною групою, хоча більшість результатів знаходяться в

межах середнього рівня в обох вибірках. Це може вказувати на меншу імпульсивність під час прийняття рішень, а також меншу схильність до паніки.

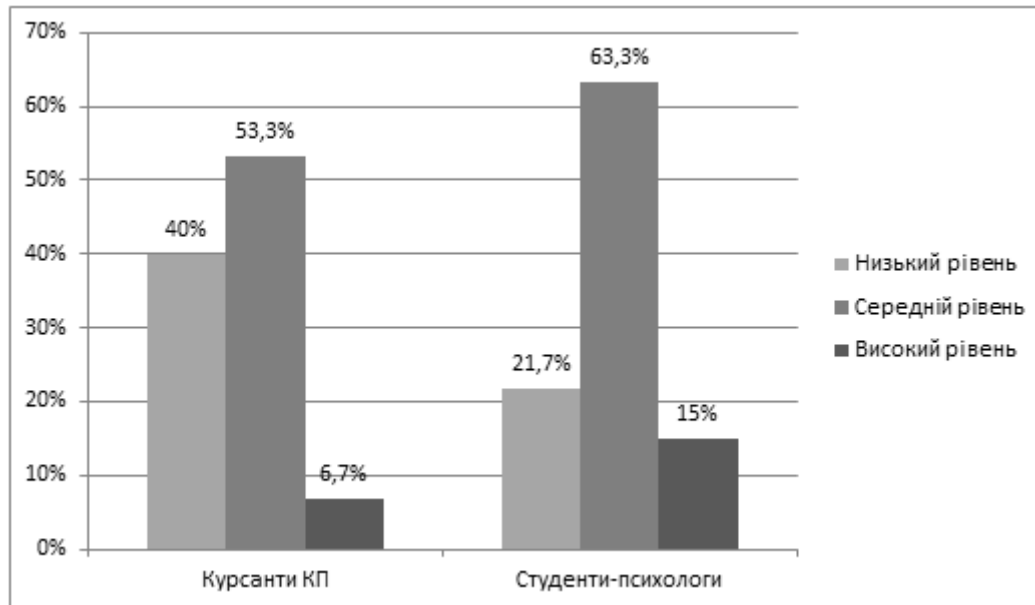

Рис. 2.2. Розподіл показників шкали «надпильність» у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами. Показник становив $U_{\text{емп.}} = 1229.0$ ($p < 0.01$), що дає змогу зробити висновок про суттєву відмінність між рівнем надпильності серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

Опис варіаційних статистик вибірки курсантів за шкалою «Пильність».

Значення показника варіюються в досить широкому діапазоні, при цьому середній рівень є високим. Розкид значень навколо середнього незначний, що свідчить про відносну однорідність даних. Оцінка середнього значення є достатньо точною. Рівень варіативності показника вважається низьким - більшість результатів зосереджені поблизу середнього значення.

Розподіл має виражену лівобічну асиметрію - основна маса значень тяжіє до вищих, тоді як нижчі трапляються рідко, але є значно віддаленими.

Розподіл чітко загострений, з високою концентрацією навколо середнього і наявністю поодиноких крайніх значень.

Опис варіаційних статистик вибірки психологів за шкалою «Пильність».

Діапазон значень досить широкий, а загальний рівень показника в вибірці є високим. Розкид навколо середнього невеликий, що свідчить про стабільність даних. Оцінка середнього значення має високу точність. Рівень варіативності залишається низьким - більшість результатів близькі до середнього.

Розподіл демонструє помітну лівобічну асиметрію - переважають вищі значення, тоді як нижчі зустрічаються рідко, але значно відхиляються. Форма розподілу загострена - значення тісно згруповані навколо середнього, однак спостерігаються і крайні відхилення.

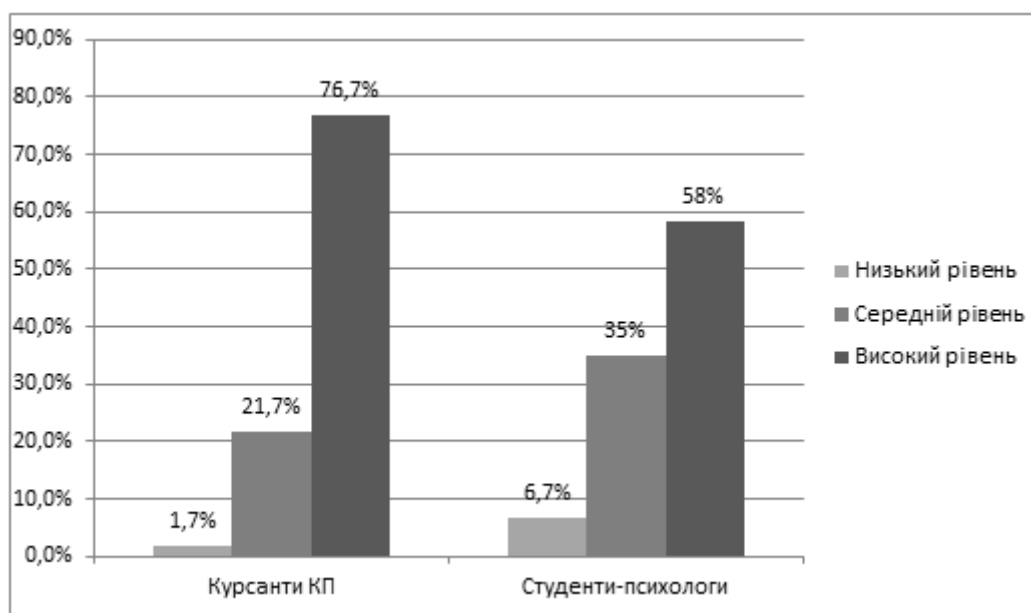

Рис. 2.3 Розподіл показників шкали «пильність» у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Серед курсантів низький рівень пильності мають 1 (1,7%), середній – 13 (21,7%), високий – 46 (76,7%). Серед студентів-психологів низький рівень виявили 4 (6,7%), середній – 21 (35%), високий – 35 (58,3%) (Рис. 2.3).

Так, можна припустити, що рівень пильності у курсантів вище, з меншою варіативністю даних, у порівнянні з контрольною групою. Більшість результатів знаходяться в межах високого рівня в обох вибірках. Це може вказувати на тенденцію курсантів приймати рішення зважено, з «холодною головою», покладаючись на раціональні судження. «Пильність» в опитувальнику MDMQ вважається єдиною конструктивною та ефективною стратегією прийняття рішень.

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами. Показник становив $U_{\text{емп.}} = 1473.0$ ($p < 0.05$), що дає змогу зробити висновок про помірну, але значущу відмінність між рівнем пильності серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

Опис варіаційних статистик вибірки курсантів за шкалою «Уникнення».

Дані вибірки охоплюють помітний діапазон значень, що свідчить про певну різноманітність результатів. Загальний рівень показника у вибірці можна охарактеризувати як середній. Варіативність даних є помірною - спостереження не надто сильно відхиляються від середнього, а оцінка середнього значення є достатньо точною. Рівень варіації у вибірці - середній, що вказує на помірну розсіяність значень.

Розподіл демонструє незначну правобічну асиметрію: трохи більше нижчих значень, тоді як вищі трапляються рідше. Концентрація значень поблизу середнього дещо нижча, ніж у випадку нормального розподілу, що свідчить про приплюснутість розподілу.

Опис варіаційних статистик вибірки психологів за шкалою «Уникнення».

У цій вибірці спостерігається ширший розкид значень, а загальний рівень показника можна віднести до середнього. Значення демонструють помітну варіативність навколо середнього, проте точність оцінки цього середньо-

го залишається достатньо високою. Рівень варіативності можна охарактеризувати як помірний - розкид доволі значний, але не надмірний.

Розподіл має легку правобічну асиметрію: вищі значення зустрічаються рідше. Форма розподілу дещо приплюснута - значення менш зосереджені навколо середнього, розподіл не має виражених піків чи хвостів.

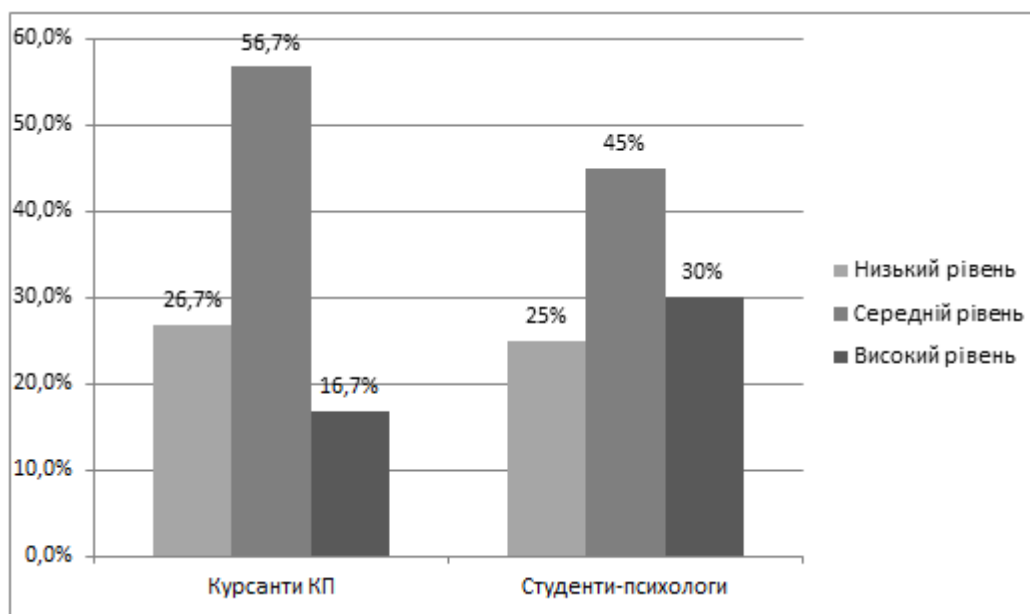

Рис. 2.4 Розподіл показників шкали «уникнення» у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Серед курсантів низький рівень уникнення мають 16 (26,7%), середній – 34 (56,7%), високий – 10 (16,7%). Серед студентів-психологів низький рівень виявили 15 (25%), середній – 27 (45%), високий – 18 (30%) (Рис. 2.4).

Так, можна припустити, що рівень уникнення у курсантів приблизно однаковий у порівнянні з контрольною групою, але з меншим розкидом. Більшість результатів знаходяться в рамках середнього рівня. Це може вказувати на помірну тенденцію курсантів уникати прийняття рішень, перекладати відповідальність за них на інших людей.

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами. Показник становив $U_{\text{емп.}} = 1496.5$

($p > 0.05$), що дає змогу зробити висновок про відсутність значної відмінності між рівнем уникнення серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

Опис варіаційних статистик вибірки курсантів за шкалою «Прокрастинація».

У вибірці спостерігається помірний діапазон значень, що вказує на певну варіативність результатів. Загальний рівень показника можна охарактеризувати як середній. Значення в основному розміщені відносно близько до середнього, а точність оцінки цього середнього є доволі високою. Рівень варіації - середній, що свідчить про помірну розсіяність значень у межах вибірки.

Розподіл має помірно виражену правобічну асиметрію: більшість результатів зміщена до нижчих значень, тоді як вищі трапляються нечасто. Значення меншою мірою концентруються поблизу середнього, що вказує на дещо приплюснуту форму розподілу.

Опис варіаційних статистик вибірки психологів за шкалою «Прокрастинація».

У цій групі результати охоплюють ширший діапазон, а загальний рівень показника відповідає середньому. Варіативність значень є помірною, а оцінка середнього значення має достатню точність. Розкиданість даних навколо середнього свідчить про помірний рівень варіативності у вибірці.

Розподіл демонструє легку правобічну асиметрію: переважають нижчі значення, а вищі трапляються рідше. Концентрація значень навколо середнього є не дуже високою, що характерно для дещо приплюсненого розподілу без виражених крайнощів.

Серед курсантів низький рівень прокрастинації мають 47 (78,3%), середній – 13 (21,7%), високий – 0 (0%). Серед студентів-психологів низький рівень виявили 25 (41,7%), середній – 28 (46,7%), високий – 7 (11,7%) (Рис. 2.5).

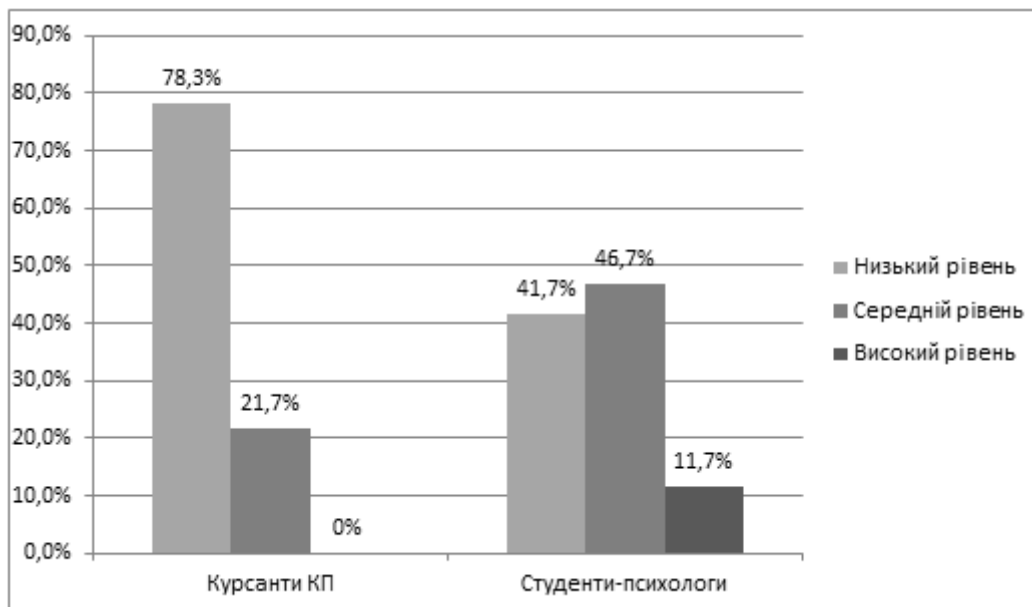

Рис. 2.5 Розподіл показників шкали «прокрастинація» у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Так, можна припустити, що рівень прокрастинації у курсантів нижче у порівнянні з контрольною групою. Більшість результатів знаходяться в рамках середнього рівня в обох вибірках. Це може вказувати на помірну тенденцію курсантів до відкладання прийняття рішень.

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами. Показник становив $U_{\text{емп.}} = 939.0$ ($p < 0.01$), що дає змогу зробити висновок про значну відмінність між рівнем прокрастинації серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

3. Для визначення рівня розвитку аналітичного мислення, а також полезалежності або полenezалежності особистості, що впливає на спосіб обробки інформації та прийняття рішень, було використано Тест включених фігур Готтшальдта (Group Embedded Figures Test, GEFT).

Опис варіаційних статистик вибірки курсантів за шкалою «Аналітичне мислення».

У вибірці зафіксовано досить широкий діапазон значень, що свідчить про значну різноманітність рівнів показника серед учасників. Загальний рівень аналітичного мислення можна охарактеризувати як середній. Показники варіативності вказують на помітний розкид значень, а точність оцінки середнього є задовільною. Рівень варіації є високим, що свідчить про значні індивідуальні відмінності в розвитку аналітичного мислення у вибірці.

Розподіл демонструє помірну правобічну асиметрію, тобто вищі значення трапляються рідше. Форма розподілу наближена до нормальної, хоча має незначну тенденцію до гостровершинності.

Опис варіаційних статистик вибірки психологів за шкалою «Аналітичне мислення».

У цій групі спостерігається ще ширший діапазон значень, а середній рівень показника є вищим порівняно з курсантами. Значення розташовані досить розкидано навколо середнього, що вказує на високу варіативність. Точність оцінки середнього значення у межах вибірки є високою. Рівень варіації показника також високий, що свідчить про значні відмінності між досліджуваними.

Розподіл демонструє легку правобічну асиметрію: більші значення трапляються рідше. За формою розподіл є дещо приплюснутим, з менш вираженими крайніми значеннями, ніж у нормальному розподілі.

Серед курсантів низький рівень аналітичного мислення мають 13 (21,7%), середній – 41 (68,3%), високий – 6 (10%). Серед студентів-психологів низький рівень виявили 3 (5%), середній – 31 (51,7%), високий – 26 (43,3%) (Рис.2.6).

Так, можна припустити, що рівень аналітичного мислення у курсантів нижче у порівнянні з контрольною групою. Більшість результатів основної вибірки знаходяться в рамках середнього рівня, в той час як у контрольній групі більше половини показників знаходяться в рамках високого рівня. Це може вказувати на середню здатність до складних аналітичних операцій серед курсантів.

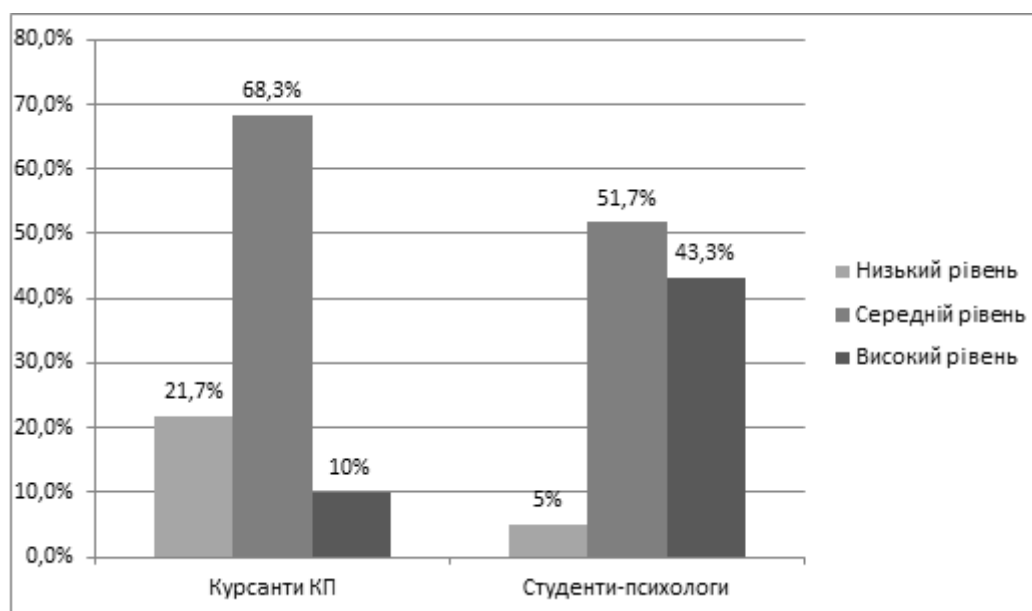

Рис. 2.6 Розподіл показників аналітичного мислення у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами. Показник становив $U_{\text{емп.}} = 892.0$ ($p < 0.01$), що дає змогу зробити висновок про значну відмінність між рівнем аналітичного мислення серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

Опис варіаційних статистик вибірки курсантів за шкалою «полезалежність-полenezалежність».

У вибірці було зафіксовано досить широкий діапазон значень, що свідчить про наявність істотних відмінностей між респондентами. Загальний рівень показника виявився на середньому рівні. Варіативність значень є помірною, а оцінка середнього значення - достатньо точною.

Рівень коливань навколо середнього є високим, що свідчить про суттєву неоднорідність вибірки. Розподіл значень має виражену правобічну асиметрію: вищі значення зустрічаються рідше, проте істотно впливають на за-

гальну картину. Форма розподілу є дещо загостреною - значення частково концентруються навколо середнього, хоча наявні й окремі крайні варіанти.

Опис варіаційних статистик вибірки психологів за шкалою «полезалежність-полenezалежність».

У цій вибірці також спостерігається широкий діапазон значень, що вказує на індивідуальні відмінності. Загальний рівень показника перебуває на середньому рівні. Варіативність є помірною, а точність оцінки середнього значення - задовільною.

Коливання значень навколо середнього є досить вираженими, що свідчить про високий рівень варіативності у групі. Розподіл має помітну правобічну асиметрію: більші значення трапляються рідше, але суттєво впливають на загальну форму розподілу. Спостерігається загострення розподілу, тобто значення схильні зосереджуватись ближче до середнього, однак із наявністю розтягнутих «хвостів».

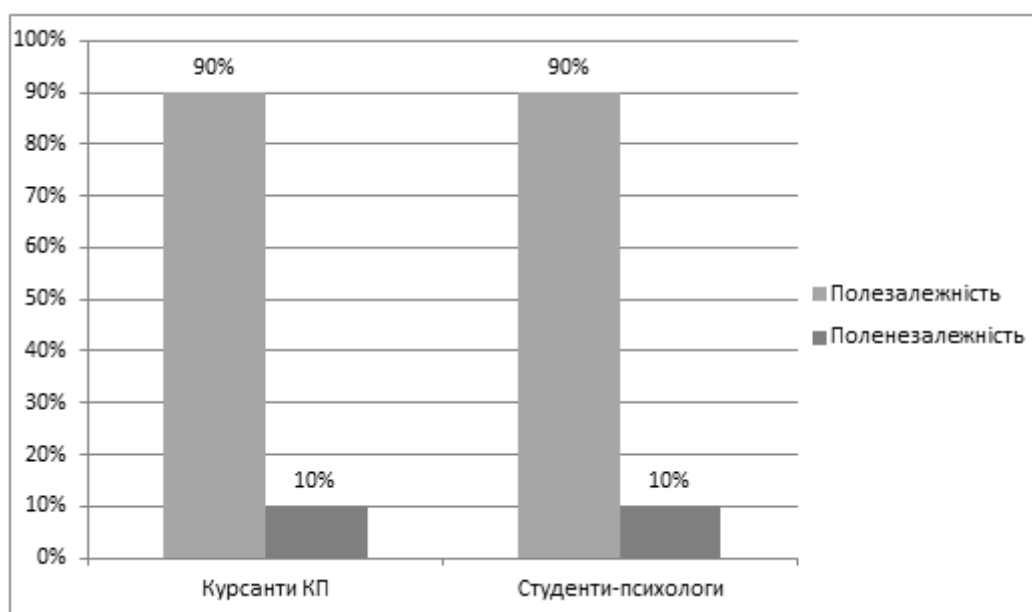

Рис. 2.7 Розподіл показників полезалежності-полenezалежності у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Серед курсантів полезалежність виявили 54 (90%), полenezалежність – 6 (10%). Серед студентів-психологів полезалежність виявили 54 (90%), пол-

незалежність – 6 (10%) (Рис. 2.7). При цьому курсанти в середньому витрачали 10,82 хвилин на виконання тесту, в той час як психологи – 13,92 хвилин, що на 28,65% більше.

Так, можна припустити, що виразність полenezалежності серед курсантів однакова у порівнянні з контрольною групою. Більшість результатів в обох вибірках свідчать про переважаючу полenezалежність. Це може загалом вказувати на високі соціальні навички, схильність до обробки інформації в цілому, не вдаючись у деталі.

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами. Показник становив $U_{\text{емп.}} = 1704.0$ ($p > 0.05$), що дає змогу зробити висновок про відсутність відмінності між виразністю полenezалежності серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

4. Опитувальник диференційного типу рефлексії (ДТР) було використано для діагностики рефлексивних процесів особистості, зокрема визначення рівня системної рефлексії та її впливу на когнітивну діяльність. Він допомагає розрізняти продуктивні та непродуктивні форми рефлексії, що важливо для психологічного аналізу та саморозвитку.

Опис варіаційних статистик вибірки курсантів за шкалою «Системна рефлексія».

У вибірці курсантів спостерігається досить широкий діапазон значень, при цьому середній рівень системної рефлексії можна охарактеризувати як відносно високий. Рівень варіативності є помірним, тобто значення не надто відхиляються від середнього, а оцінка середнього значення відзначається високою точністю. Загальна варіативність показника є невисокою, що вказує на відносну однорідність даних.

Розподіл значень має незначну лівобічну асиметрію, тобто деяке зміщення в бік більших значень. Форма розподілу є приплюснutoю, що свідчить про меншу концентрацію значень біля середнього.

Опис варіаційних статистик вибірки психологів за шкалою «Системна рефлексія».

У вибірці психологів також фіксується високий рівень досліджуваного показника при дещо вузькому діапазоні значень. Рівень варіативності є невисоким, значення достатньо рівномірно розподілені навколо середнього. Точність оцінки середнього значення — висока.

Значення демонструють легку правобічну асиметрію, тобто деякі вищі показники зустрічаються рідше, але все ж впливають на форму розподілу. Розподіл є приплюснутим, без різко вираженого піку, що свідчить про помірну різноманітність результатів без крайніх значень.

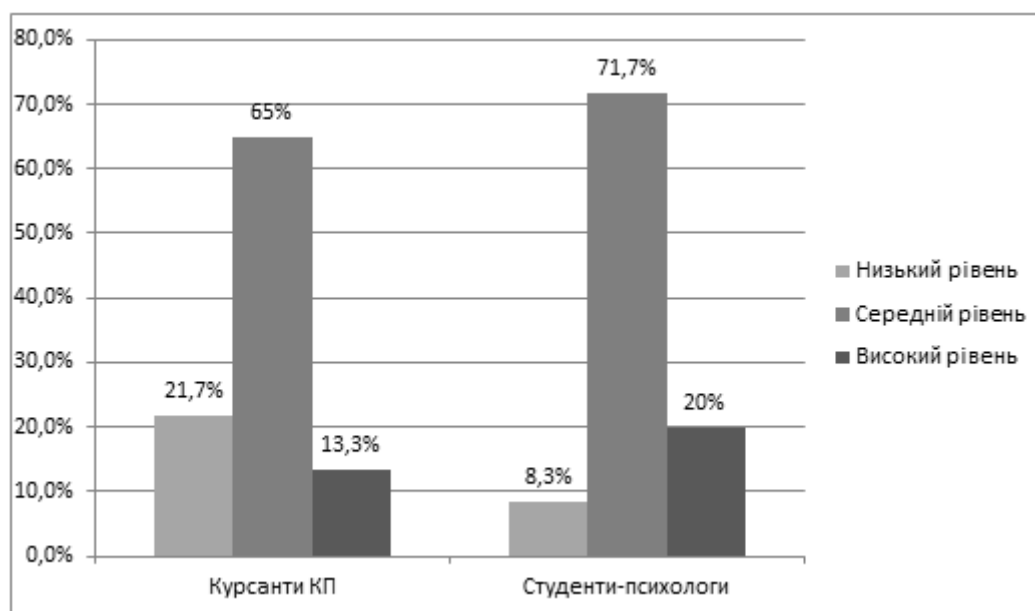

Рис. 2.8 Розподіл показників шкали «системна рефлексія» у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Серед курсантів низький рівень системної рефлексії мають 13 (21,7%), середній – 39 (65%), високий – 8 (13,3%). Серед студентів-психологів низький рівень виявили 5 (8,3%), середній – 43 (71,7%), високий – 12 (20%) (Рис. 2.8).

Так, можна припустити, що рівень системної рефлексії у курсантів нижче у порівнянні з контрольною групою. Більшість результатів в обох вибір-

ках знаходяться в рамках середнього рівня. Це може загалом вказувати на середній рівень справжньої рефлексії серед курсантів, здатність помічати та аналізувати власні думки, емоції, поведінку.

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами. Показник становив $U_{\text{емп.}} = 1238.5$ ($p < 0.01$), що дає змогу зробити висновок про значну відмінність між рівнем системної рефлексії серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

Опис варіаційних статистик вибірки курсантів за шкалою «Інтроекція».

У вибірці курсантів спостерігається широкий діапазон значень, при цьому середній рівень інтроекції є помірним. Рівень варіативності вважається досить високим - значення суттєво коливаються навколо середнього, хоча точність оцінки середнього показника залишається високою.

Розподіл значень демонструє незначну правобічну асиметрію, тобто вищі показники трапляються рідше, а основна маса значень зосереджена ближче до нижчого діапазону. Форма розподілу є приплюснutoю - тобто значення менш зосереджені навколо середнього, що вказує на більш розтягнутий характер розподілу.

Опис варіаційних статистик вибірки психологів за шкалою «Інтроекція».

Середній рівень інтроекції в групі психологів є вищим, порівняно з курсантами, а розмах значень трохи менший. Рівень варіативності є помірним - значення помірно розподілені навколо середнього, а точність оцінки середнього показника достатньо висока.

Розподіл демонструє легку лівобічну асиметрію, тобто більшість значень зосереджена біля середнього або трохи вище нього. Експес свідчить про невелике загострення розподілу - значення дещо більше концентруються навколо середнього, але без значної піковості.

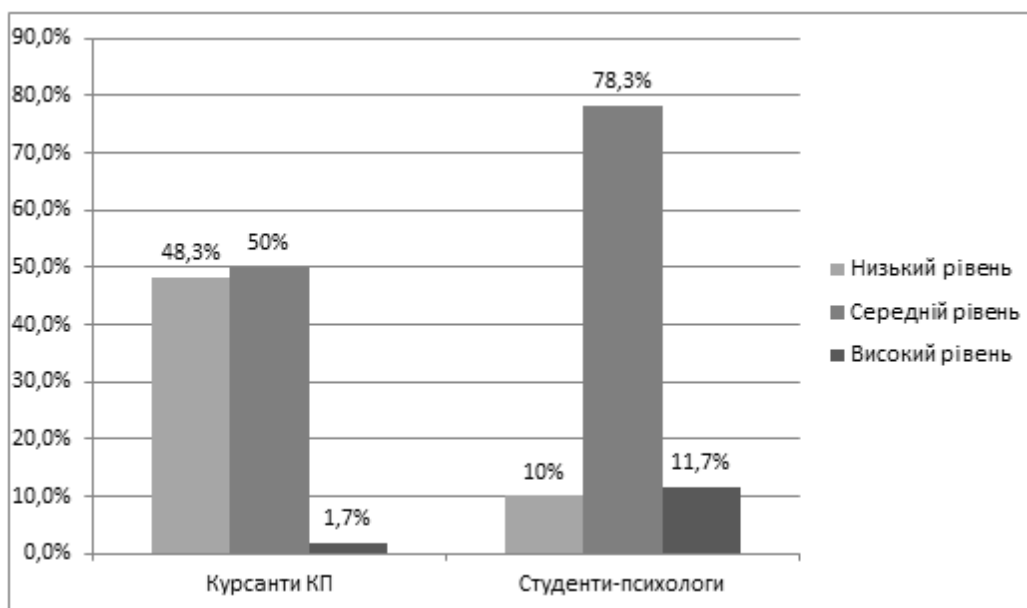

Рис. 2.9 Розподіл показників шкали «інтроспекція» у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Серед курсантів низький рівень інтроспекції мають 29 (48,3%), середній – 30 (50%), високий – 1 (1,7%). Серед студентів-психологів низький рівень виявили 6 (10%), середній – 47 (78,3%), високий – 7 (11,7%) (Рис. 2.9).

Так, можна припустити, що рівень інтроспекції у курсантів нижче у порівнянні з контрольною групою. Більшість результатів в обох вибірках знаходяться в рамках середнього рівня. Це може загалом вказувати на помірну схильність до надмірної зосередженості на власних переживаннях, зануреності у власний внутрішній світ. Інтроспекція передбачає спостереження за власними емоціями, думками, діями, їх усвідомлення та ідентифікацію, але без глибокого аналізу.

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами. Показник становив $U_{\text{емп.}} = 816.0$ ($p < 0.01$), що дає змогу зробити висновок про значну відмінність між рівнем інтроспекції серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

Опис варіаційних статистик вибірки курсантів за шкалою «Квазірефлексія».

У вибірці курсантів спостерігається середній рівень розвитку квазірефлексії, при досить широкому діапазоні значень. Рівень варіативності є помірним - значення мають помітні коливання, але не виходять за межі нормального розподілу. Точність оцінки середнього значення досить висока.

Розподіл показника майже симетричний, без суттєвого зміщення в будь-який бік. Форма розподілу є трохи приплюснутою — значення менш щільно згруповані навколо середнього, що свідчить про розтягнутість розподілу.

Опис варіаційних статистик вибірки психологів за шкалою «Квазірефлексія».

У вибірці психологів рівень квазірефлексії є вищим, ніж у курсантів, а розкид значень дещо менший. Варіативність залишається помірною - значення досить рівномірно розподілені навколо середнього, без надмірних відхилень.

Асиметрія розподілу неістотна — спостерігається легке зміщення в бік нижчих значень, однак це не впливає на загальну симетричність розподілу. Розподіл є приплюснутим, тобто з менш вираженим скупченням значень біля середнього та дещо розширеними «хвостами».

Серед курсантів низький рівень квазірефлексії мають 29 (48,3%), середній – 30 (50%), високий – 1 (1,7%). Серед студентів-психологів низький рівень виявили 14 (23,3%), середній – 44 (73,3%), високий – 2 (3,3%) (Рис. 2.10).

Так, можна припустити, що рівень квазірефлексії у курсантів нижче у порівнянні з контрольною групою. Більшість результатів в обох вибірках знаходяться в рамках середнього рівня. Це може загалом вказувати на помірну схильність курсантів до безцільного розмірковування без усвідомлення та прагнення вирішити задачу.

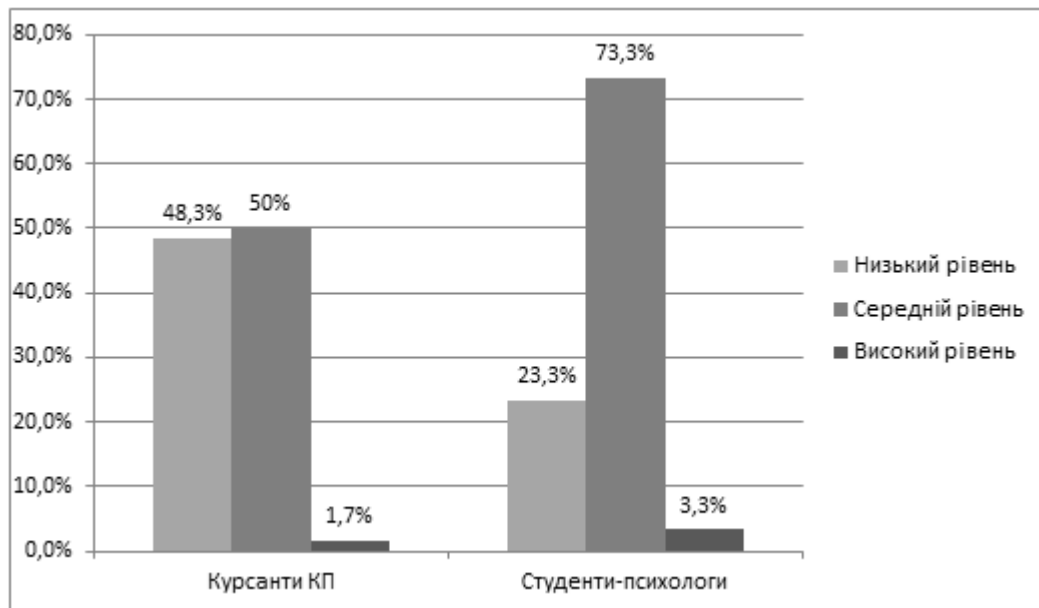

Рис. 2.10 Розподіл показників шкали «квазірефлексія» у % серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Серед курсантів низький рівень квазірефлексії мають 29 (48,3%), середній – 30 (50%), високий – 1 (1,7%). Серед студентів-психологів низький рівень виявили 14 (23,3%), середній – 44 (73,3%), високий – 2 (3,3%) (Рис. 2.10).

Так, можна припустити, що рівень квазірефлексії у курсантів нижче у порівнянні з контрольною групою. Більшість результатів в обох вибірках знаходяться в рамках середнього рівня. Це може загалом вказувати на помірну схильність курсантів до безцільного розмірковування без усвідомлення та прагнення вирішити задачу.

Отримавши вищезазначені дані, було проведено розрахунки за непараметричним критерієм Манна-Вітні з ціллю виявлення суттєвості відмінностей між основною та контрольною групами. Показник становив $U_{\text{емп.}} = 1154.0$ ($p < 0.01$), що дає змогу зробити висновок про значну відмінність між рівнем квазірефлексії серед курсантів кримінальної поліції та студентами-психологами.

5. Для визначення сприйняття інформації та ухвалення рішення людиною, враховуючи можливі систематичні помилки мислення, було використано Тест «Когнітивні викривлення»

Опис шкал:

Стереотипізація (Stereotyping Bias) - передбачає використання розумових скорочень під час формування суджень про інших, особливо тих, хто нам незнайомий. Замість того, щоб глибоко аналізувати окремих людей, ми покладаємося на узагальнені переконання щодо груп, до яких вони належать.

Дихотомічне мислення (Dichotomous/Dualistic Thinking, чорно-біле, бінарне, «все або нічого») - це когнітивне спотворення, яке поділяє світ на жорсткі, протилежні категорії, такі як добре чи погано, правильно чи неправильно, «ми» проти «них». Цей тип мислення ігнорує складність і нюанси, які можуть перешкодити здоровому судженню та призвести до категоричного ставлення чи поведінки.

Фундаментальна помилка атрибуції (Fundamental Attribution Error) - описує нашу схильність пояснювати поведінку інших людей, вказуючи на їхні риси особистості або внутрішні характеристики, не звертаючи уваги на вплив зовнішніх ситуаційних факторів [34].

Ефект фреймінгу (Framing Bias) - виникає, коли реакція людей на вибір різниться залежно від того, як представлені варіанти. Зокрема, люди можуть реагувати по-різному, якщо рішення формулюється як потенційна вигода проти потенційної втрати [48].

Ефект упередженості підтвердження (Confirmation Bias) - як тільки люди сформулюють переконання або точку зору, вони, швидше за все, приймуть інформацію, яка їх підтримує, і знехтують або відкинуть докази, які їм суперечать. Це може зробити нас «в'язнями наших припущень». Люди часто фільтрують інформацію, щоб посилити свої упередження - хоча вони можуть легко помітити недоліки в протилежних аргументах, вони, як правило, не бачать слабких місць у своїх міркуваннях [37].

Ефект авторитету (Appeal to Authority Fallacy) - твердження визнається істинним виключно на підставі повноважень або статусу особи, яка її робить, а не на доказах. Це означає, що щось має бути правильним просто тому, що це було заявлено кимось, кого сприймають як експерта [34]. Помилковий аргумент типу звернення до авторитету виникає тоді, коли як підстава аргументації вибирається ненадійний або невідповідний авторитет. Помилка полягає не в самому факті звернення до думки спеціаліста, а в тому, що обране джерело не має достатньої компетентності або достовірності з питання, що обговорюється [36].

Ефект «Двері в обличчя» (The Door-in-the-Face Technique) - ця техніка підвищує ймовірність того, що люди погодяться на цільове прохання після того, як раніше відхилили більш значне й обтяжливе прохання, яке вважалося надто затратним або нерозумним для виконання [31].

Ефект Форера (Барнума) (Forer-Barnum Effect) - це когнітивне упередження, за якого людина вважає загальні, розмиті або абстрактні твердження дуже точним описом своєї особистості, навіть якщо ці твердження можуть підходити майже кожному.

Рисунок 2.11 відображає порівняльні дані щодо рівня прояву восьми когнітивних упереджень у курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів. Всі показники оцінювались за 6-бальною шкалою, де значення від 0 до 2 відповідають низькому рівню вираженості упередження, 3–4 - середньому, 5–6 - високому.

Серед курсантів єдиним упередженням, що досягло середнього рівня, є ефект фреймінгу (3,3 бала), тоді як у студентів-психологів усі показники залишаються в межах низького рівня (не перевищують 2,6 бала). Найбільша різниця між групами спостерігається щодо ефекту «двері в обличчя» (2,5 у курсантів проти 1,2 у студентів), а також за рівнем стереотипізації (2,1 проти 1,1), що свідчить про вищу чутливість курсантів до впливу соціальних схем і маніпулятивних технік. Середні значення за показниками всіх шкал разом становили 16,9 та 12,5 для групи курсантів та психологів відповідно.

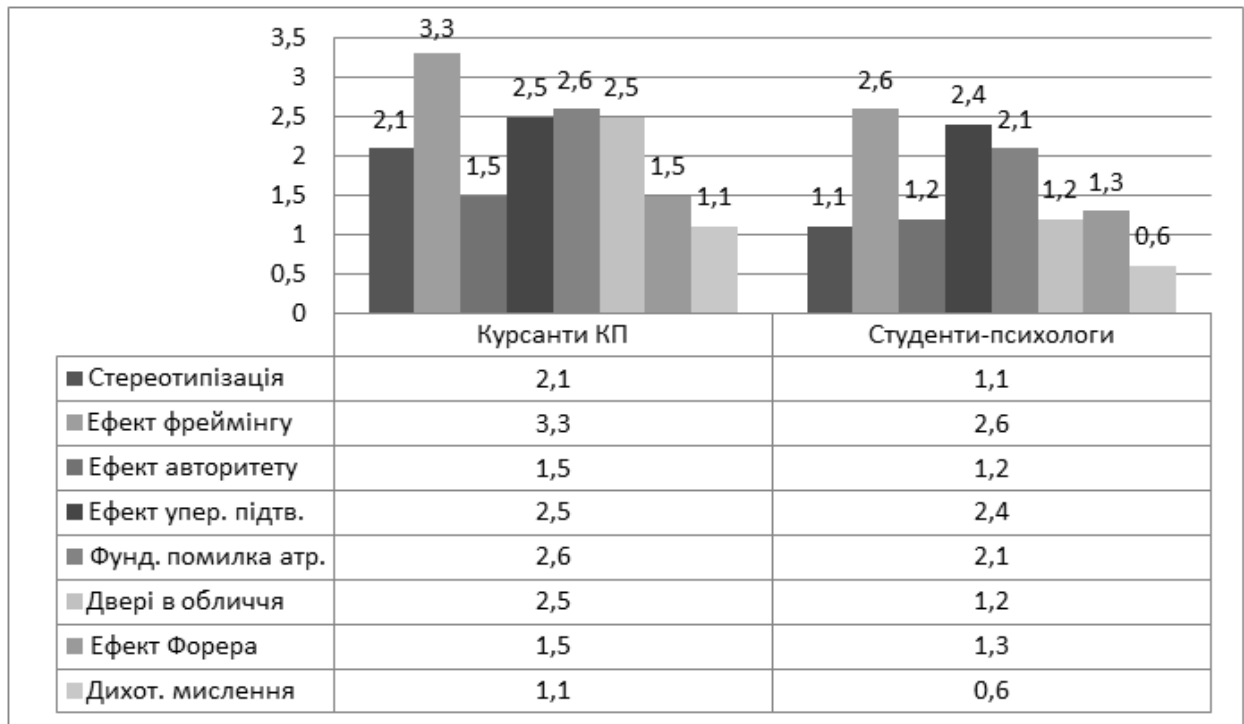

Рис. 2.11. Розподіл середніх значень показників шкал тесту «Когнітивні викривлення» серед вибірки курсантів кримінальної поліції та студентів-психологів

Упередження, пов'язані з авторитетом, ефектом Форера (Барнума), а також дихотомічне мислення в обох груп мають найнижчі показники, хоча у курсантів значення дещо вищі. Загалом студенти-психологи демонструють нижчі рівні всіх форм упереджень, що може бути наслідком професійної підготовки, орієнтованої на розвиток критичного мислення, рефлексії та здатності до самоспостереження.

Оскільки даний тест не є стандартизованим, було вирішено об'єднати дані всіх 8 шкал та розраховувати U-критерій за загальними результатами.

Згідно з результатом непараметричного критерія Манна-Вітні, який становив $U_{\text{емп.}} = 1164.0$ ($p < 0.01$), за загальною схильністю до когнітивних викривлень між основною вибіркою та контрольною було виявлено суттєву відмінність. Так, курсанти виявились більш схильними до когнітивних викривлень, ніж студенти-психологи.

Наступним кроком був розрахунок кореляційних показників між даними тесту критичності мислення Л.Старкі та всіма шкалами інших методик. Для цього був використаний коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (Додаток В).

Підсумовуючи отримані кореляційні дані, було виявлено позитивну кореляцію помірної сили між результатами критичного мислення та аналітичного мислення (тест Готтшальдта) і у курсантів, і у психологів, а також між критичністю мислення та коефіцієнтом полenezалежності (тест Готтшальдта) у вибірці психологів. Негативну кореляцію помірної сили було отримано між рівнем критичного мислення та надпильністю (MDMQ) у курсантів; у вибірці психологів подібну кореляцію було виявлено між показниками критичного мислення та такими когнітивними викривленнями як «Стереотипізація», «Ефект авторитету», «Ефект Форера (Барнума)» та «Дихотомічне мислення» (тест «Когнітивні викривлення»); також негативна кореляція була виявлена між рівнем критичного мислення та загальним показником схильності до когнітивних викривлень (тест «Когнітивні викривлення») у вибірці студентів-психологів.

Слабка позитивна кореляція була виявлена між рівнем критичності мислення та шкалою «Пильність» (MDMQ) в обох вибірках. Слабка негативна кореляція була отримана між показниками критичного мислення та такими шкалами: «Прокрастинація» (MDMQ), «Інтроекція» (ДТР), «Стереотипізація» (тест «Когнітивні викривлення»).

Це дає право зробити такі висновки:

- чим вище аналітичне мислення, тим вище рівень критичного мислення (в обох групах). Оскільки аналітичні навички є базовим необхідним елементом для критичного мислення, така взаємозалежність є очікуваною;
- чим вище коефіцієнт полenezалежності, тим вище критичне мислення (в контрольній групі). Полenezалежність передбачає сприймання та розгляд зовнішньої інформації незалежно від фону, самотійно, неупереджено та детально, що характерно й для критичного мислення;

- чим вище критичне мислення, тим нижче імпульсивність та паніка під час прийняття рішень (в основній групі);
- чим вище критичне мислення, тим нижче загальний показник схильності до когнітивних викривлень (в контрольній групі);
- чим вище критичне мислення, тим вище здатність раціонально та ефективно приймати рішення (в обох групах);
- чим вище критичне мислення, тим нижче тенденція до відкладання рішень «у довгий ящик» (в основній групі). Це може бути свідчити про те, що особи з добре розвинутим критичним мисленням мають вищий рівень усвідомленості, краще організовують свою діяльність, оцінюючи ризик та наслідки зволікань;
- чим вище критичне мислення, тим нижче схильність до надмірного самокопання (в основній групі).

Таким чином, в результаті емпіричного дослідження з використанням п'яти методик (Тест критичності мислення Л.Старкі; Мельбурнський опитувальник прийняття рішень, MDMQ; Тест включених фігур Готтшальдта, GEFT; Диференційний опитувальник рефлексії, ДТР; нестандартизований тест «Когнітивні викривлення») було отримано результати в обох вибірках – основній та контрольній.

За результатами порівняння даних двох вибірок з використанням непараметричного критерію Манна-Вітні було з'ясовано, що курсанти виявляють нижчі бали за такими шкалами як критичність мислення, надпильність, прокрастинація, аналітичність мислення, системна рефлексія, інтроспекція, квазірефлексія; в той же час респонденти основної вибірки показують вищі результати за такими шкалами: пильність та загальний показник когнітивних викривлень.

Після обчислення коефіцієнта рангової кореляції Спірмена було знайдено позитивний кореляційний зв'язок помірної сили між критичним мисленням та аналітичним мисленням в обох вибірках, а також між критичним мисленням та полenezалежністю у вибірці студентів-психологів. Негативний

кореляційний зв'язок помірної сили було знайдено між показниками критичного мислення та надпильністю у курсантів, а також між показниками критичного мислення та загальною схильністю до когнітивних викривлень у студентів-психологів.

Висновки до II розділу

Отже, дослідження проводилось поетапно та включало три основні стадії: теоретико-аналітичну, практичну (емпіричну) та підсумково-рефлексивну. Збір емпіричних даних відбувався через платформу Google Forms. У вибірку увійшло 120 респондентів: 60 курсантів закладу системи МВС (основна група) та 60 студентів-психологів (контрольна група), віком від 18 до 38 років. У дослідженні було застосовано п'ять психодіагностичних методик: Тест критичності мислення Л.Старкі; Мельбурнський опитувальник прийняття рішень, MDMQ; Тест включених фігур Готтшальдта, GEFT; Диференційний опитувальник рефлексії, ДТР; нестандартизований тест «Когнітивні викривлення».

Статистичне порівняння вибірок здійснювалось за допомогою непараметричного критерію Манна-Вітні. Аналіз результатів дозволив виявити, що курсанти демонструють нижчі значення за шкалами критичного мислення, аналітичного мислення, прокрастинації, системної рефлексії, інтроспекції та квазірефлексії. Натомість у них були вищі показники за шкалами пильності та загального рівня когнітивних викривлень.

Кореляційний аналіз (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена) показав наявність позитивного зв'язку середньої сили між критичним та аналітичним мисленням в обох групах, а також між критичним мисленням і полenezалежністю у студентів-психологів. Водночас у курсантів виявлено негативний зв'язок між критичним мисленням і прокрастинацією, а у студентів-психологів – між критичним мисленням і загальною схильністю до когнітивних викривлень.

ВИСНОВКИ

Вирішуючи перше завдання дослідження, було здійснено теоретичний аналіз наукових джерел, присвячених проблематиці критичного мислення у співробітників поліції. Критичне мислення розглядається як складне багатоаспектне утворення, що базується на принципах самостійності, цілеспрямованості, усвідомленості, обґрунтованості, керованості та рефлексивності. До ключових навичок критичного мислення відносять інтерпретацію, аналіз, оцінку, формування висновків, пояснення та саморегуляцію. Теоретичне осмислення феномена відбувається у межах різних психологічних підходів — зокрема, біхевіористичного, гештальт-психологічного та психоаналітичного. Особливе значення критичне мислення має в системі професійної діяльності співробітників поліції, з огляду на високий рівень відповідальності, необхідність швидкого прийняття обґрунтованих рішень та дотримання правових норм. Водночас, структура поліції передбачає поділ на посади з різним функціональним навантаженням, що унеможливорює створення універсальної професіограми. Найбільш розробленими є професіограми працівників оперативного складу, які охоплюють соціальні, пошукові, реконструктивні, комунікативні, організаційні та засвідчувальні компоненти.

Вирішуючи друге завдання дослідження, було виявлено індивідуально-психологічні особливості критичного мислення курсантів кримінальної поліції. З'ясовано, що ефективне функціонування критичного мислення пов'язане з низкою психічних якостей: комунікативними та загальними інтелектуальними здібностями, розвиненістю когнітивних процесів. Також було проаналізовано роль рефлексивності, поленезалежності, стратегій прийняття рішень та когнітивних викривлень у структурі мислення курсантів. Ці показники вказують на рівень саморегуляції та гнучкості у процесі прийняття рішень, що є критично важливими у професійній діяльності в умовах невизначеності та стресу.

Вирішуючи третє завдання дослідження, було здійснено емпіричний аналіз особливостей критичного мислення курсантів кримінальної поліції порівняно зі студентами-психологами. До вибірки увійшло 120 респондентів - по 60 осіб у кожній групі. Дослідження проводилось із використанням п'яти психодіагностичних методик: Тест критичності мислення Л.Старкі; Мельбурнський опитувальник прийняття рішень, MDMQ; Тест включених фігур Готтшальдта, GEFT; Диференційний опитувальник рефлексії, ДТР; нестандартизований тест «Когнітивні викривлення». Статистичний аналіз здійснювався за допомогою критерію Манна-Вітні та коефіцієнта кореляції Спірмена. Отримані результати засвідчили, що курсанти демонструють нижчі показники критичного та аналітичного мислення, системної рефлексії, інтроспекції та загальної схильності до рефлексивного аналізу. Водночас у них виявлено вищий рівень стратегії пильності при прийнятті рішень та більшу схильність до когнітивних викривлень. Також встановлено негативний зв'язок між критичним мисленням і прокрастинацією у курсантів. У контрольній групі виявлено позитивний зв'язок між критичним мисленням та полнезалежністю, що вказує на здатність до об'єктивного оцінювання інформації в умовах когнітивного тиску.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що критичне мислення є ключовим компонентом професійної компетентності співробітників кримінальної поліції. Його розвиток тісно пов'язаний із низкою індивідуально-психологічних характеристик, що мають враховуватись у процесі професійного відбору, підготовки та психологічного супроводу курсантів. Емпіричні дані свідчать про наявність специфіки формування критичного мислення у курсантів порівняно з представниками інших професій, що зумовлює потребу у цілеспрямованій психокорекційній та навчальній роботі. Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням вікових, гендерних, освітніх та професійних чинників, що впливають на розвиток критичного мислення у сфері правоохоронної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Албул С.В., Андрусенко С.В., Мукоїда Р.В. Основи оперативно-розшукової діяльності: курс лекцій. Київ : Інститут УДО України КНУ ім. Тараса Шевченка, 2022. 200 с.
2. Барко В. І., Барко В. В. Професіограма дільничного офіцера Національної поліції України. *Право і безпека*. 2019. № 1(72). С. 91-96. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.1.12>
3. Бойко Ю. Ю. Формування психологічної готовності майбутніх юристів до професійної діяльності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2008. 267 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/31112>
4. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
5. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 496 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2010/Ur_Deontolog_2006.pdf
6. Гурська О. О. Аналіз професійно важливих якостей фахівців в галузі інформаційних технологій. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2016. № 2(9). С. 56–61. DOI: 10.18372/2411–264X.9.12401
7. Дуфенюк О. М. Експертиза у кримінальному провадженні за законодавством України та Польщі: порівняльне дослідження : монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3601>
8. Закон України про Національну поліцію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
9. Коваль Г. Ш., Катеринчук О. І. Критичне мислення як ключова компетенція професійної підготовки курсантів кримінальної поліції. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Психологія»*. 2025. № 2(42). С. 1975–1984. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2\(42\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2(42))

10. Когут Я. М., Борисюк О. М., Жидецький Ю. Ц. Психологічні особливості комунікації в діяльності оперативного працівника поліції : метод. рекомендації. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 112 с.

11. Кузнецова Л. В., Пасинчук К. М. Окремі етапи становлення поліцейських органів як органів громадського правопорядку в Україні (історико-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 22–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/3>

12. Кустов А. В., Алексєєва Ю. А. Мислення: психологічні, психопатологічні та психотерапевтичні аспекти : навч. посіб. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. 324 с.

13. Луценко О. Л. Закономірності психологічної адаптації людини на сучасному етапі еволюції : дис. ... д-ра психол. Наук : 19.00.01. Харків, 2018. 449 с. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/14589>

14. Медведєв В. С., Кудерміна О. І., Горбенко Д. А. Психологічна служба правоохоронних органів України : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 188 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6e56f85c-e28d-4db6-bfc9-e71fbc5dc78a/content>

15. Остапович В. П. Юридико-психологічні засади розробки профілю професії оперуповноваженого карного розшуку Національної поліції України. *Право і безпека*. 2018. № 1(68). С. 50-55. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.1.06>

16. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: <https://npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi>

17. Пасічник І. Д. Мислення як предмет психології. *Наукові записки НаУ "Острозька академія"*. 2013. № 25. С. 3-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_25_3

18. Проценко М. Г. Логіка : навч. посіб. Суми : СумДУ, 2005. 252 с. URL: <https://duikt.edu.ua/ua/lib/1/category/738/view/711>

19. Сушко А. І. Психологічні характеристики мислення працівників Міністерства внутрішніх справ у контексті їхньої професійної діяльності. *Науковий вісник ЛьвДУВС*. 2018. С. 144-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2018_1_18
20. Тіщенко В.В., Загородній В.С., Белік Л.С. Тактико-психологічні засади слідчої та оперативно-розшукової діяльності : навчально-методичний посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 160 с.
21. Усименко С. Ф. Деякі особливості мисленнєвої діяльності майбутніх педагогів. *Збірник наукових праць*. 2016. № 6. С. 175–184. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7918/1/34.pdf>
22. Федчак І.А. Основи кримінального аналізу : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 288 с.
23. Цветкова Г. Г., Кузьменко І. А. Критичне мислення: сутність, структура та зміст поняття. *Освітньо-науковий простір*. 2021. № 1. С. 99-110. DOI: <https://doi.org/10.31392/ONP-npu-1.2021.12>
24. Ягупова О. В. Проблема практичного мислення у психологічних дослідженнях. *Наукові записки НаУКМА*. Київ. 2007. Т. 71. С. 60–66. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6872>
25. Aluja A., Balada F., García O. Psychometric study of two decision-making measures: The Melbourne Decision-Making Questionnaire versus the General Decision-Making Style questionnaire. *Psychiatry International*. 2024. Vol. 5, No 3. P. 503–514. DOI:[10.20944/preprints202407.0255.v1](https://doi.org/10.20944/preprints202407.0255.v1)
26. Bouckenooghe D., Devos G. (2007). The role of process, context and individual characteristics in explaining readiness to change: A multilevel analysis. URL: <https://ideas.repec.org/p/vlg/vlgwps/2007-12.html>
27. Chen S. Y., Macredie R. D. Cognitive styles and hypermedia navigation: Development of a learning model. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2002. Vol. 53 No 1. P. 3–15. DOI: <https://doi.org/10.1002/asi.10023>

28. Chery K. (2016). What is a cognitive bias: Definition and examples. URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-a-cognitive-bias-2794963>
29. Defining Critical Thinking. The Foundation for Critical Thinking. <https://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766>
30. Dewey J. How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process. New York : *D. C. Heath and Company*. 1933. P. 228.
31. Dillard J. P., Hale J. L. Prosocialness and sequential request compliance techniques: Limits to the foot-in-the-door and the door-in-the-face? *Communication Studies*. 1992. Vol. 43. P. 220–232. DOI: <https://doi.org/10.1080/10510979209368374>
32. Facione P. A. Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction. The Delphi Report. Millbrae, CA : *California Academic Press*. 1990. P. 112. URL: <https://philarchive.org/archive/faccta>
33. Forer B. R. The fallacy of personal validation: A classroom demonstration of gullibility. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1949. Vol. 44, No 1. P. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0059240>
34. Friedman H. H. (2023). Critical thinking, cognitive distortions, and logical reasoning: A guide for those who want to empower their minds. SSRN. <https://ssrn.com/abstract=4680652>
35. Glaser E. M. An experiment in the development of critical thinking. *Teachers College Record: The Voice of Scholarship in Education*. 1942. Vol. 43, P. 1 - 18. DOI:10.1177/016146814204300507
36. Halpern D. F., Dunn, D. S. Thought and knowledge: An introduction to critical thinking (6th ed.). New York : *Taylor and Francis*. 2022. P. 428. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003025412>
37. Heshmat S. (2015). What is confirmation bias? Psychology Today. URL: <https://www.commonlit.org/en/texts/what-is-confirmation-bias>

38. Janis I. L., Mann L. (1977). Decision making: A psychological analysis of conflict, choice, and commitment. New York : Free Press.
39. Jamieson M. K., Govaart G. H., Pownall M. Reflexivity in quantitative research: A rationale and beginner's guide. *Social and Personality Psychology Compass*. 2023. Vol. 17 No 4. DOI: <https://doi.org/10.1111/spc3.12735>
40. Kahneman D. (2011). Thinking, fast and slow. New York : Farrar, Straus and Giroux. 2011. P. 533.
41. Lai R. E. (2011). Critical thinking: A literature review. Pearson Research Report. London : Parsons Publishing. URL: https://www.researchgate.net/publication/297782058_Critical_thinking_A_literature_review
42. Lazard L., McAvoy J. Doing reflexivity in psychological research: What's the point? What's the practice? *Qualitative Research in Psychology*. 2020. Vol. 17. P. 159–177. DOI: <https://doi.org/10.1080/14780887.2017.1400144>
43. McLeod S. (2009). Piaget's theory and stages of cognitive development. *SimplyPsychology*. DOI:[10.5281/zenodo.15241970](https://doi.org/10.5281/zenodo.15241970)
44. Orakçı Ş. Exploring the relationships between cognitive flexibility, learner autonomy, and reflective thinking. *Thinking Skills and Creativity*. 2021. Vol. 41. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100838>
45. Paul R. W. (1990). Critical thinking: What every person needs to survive in a rapidly changing world. Rohnert Park, CA : *Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State University*. P. 572.
46. Starkey L. (2004). Critical thinking skills success (1st ed.). New York : LearningExpress, LLC. P. 182. URL: https://www.ergen.gr/images/CRITICAL_THINKING_SKILLS.pdf
47. Tversky A., Kahneman D. Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*. 1974. Vol. 185 No 4157. P. 1124–1131. URL: <http://www.jstor.org/stable/1738360>

48. Tversky A., Kahneman D. The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*. 1981. Vol. 211. P. 453–458. URL: <https://sites.stat.columbia.edu/gelman/surveys.course/TverskyKahneman1981.pdf>

49. Witkin H. A., Oilman P. K., Raskin E. (1971). Group embedded figures test manual. Palo Alto, CA : Consulting Psychologist Press, Inc.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Дані варіаційних статистик за шкалами опитувальників у вибірці
курсантів кримінальної поліції (основна група)**

Показник	Мінімум	Максимум	Середнє значення	Дисперсія	Стандартна похибка середнього значення	Стандартне відхилення	Коефіцієнт варіації	Асиметрія	Екссес
Надприлипливість	5	13	8,1	4,52	0,28	2,13	26,3%	0,296	-0,68
Пильність	6	18	16,2	3,48	0,24	1,87	11,5%	-2,86	14,44
Уникнення	6	15	10	5,15	0,29	2,27	22,7%	0,283	-0,443
Прокрастинація	5	12	6,9	3,42	0,24	1,85	26,8%	0,715	-0,419
Аналітичне мислення	5	25	12,3	20,04	0,58	4,48	36,4%	0,569	0,055
ПЗ-ПНЗ	0,4	3,5	1,4	0,54	0,09	0,73	52,1%	0,791	0,106
Системна рефлексія	24	48	37,78	40,04	0,82	6,33	16,8%	-0,179	-0,759
Інтроекція	9	34	18,73	34,44	0,76	5,87	31,3%	0,179	-0,646
Квазірефлексія	9	36	21,53	35,64	0,77	5,97	27,7%	0,049	-0,436

ДОДАТОК Б

**Дані варіаційних статистик за шкалами опитувальників у
вибірці студентів-психологів (контрольна група)**

Показник	Мінімум	Максимум	Середнє значення	Дисперсія	Стандартна похибка середнього значення	Стандартне відхилення	Коефіцієнт варіації	Асиметрія	Експес
Надприлипливість	5	15	9,37	4,88	0,29	2,21	23,6%	0,28	-0,07
Пильність	8	18	15,52	4,97	0,29	2,23	14,4%	-1,093	1,371
Уникнення	6	18	11	9,8	0,4	3,13	28,5%	0,358	-0,5
Прокрастинація	5	15	9,03	6,54	0,33	2,56	28,3%	0,189	-0,691
Аналітичне мислення	6	30	18	44,54	0,86	6,67	37,1%	0,167	-1,042
ПЗ-ПНЗ	0,3	4,2	1,51	0,64	0,1	0,8	53%	1,006	1,106
Системна рефлексія	30	48	41,18	24,02	0,63	4,2	11,9%	0,528	-0,564
Інтроспекція	11	35	24,63	26,27	0,66	5,13	20,8%	-0,118	0,212
Квазірефлексія	13	36	25,45	28,83	0,69	5,37	21,1%	-0,09	-0,452

ДОДАТОК В

Таблиця кореляційних даних за коефіцієнтом Спірмена

Курсанти (основна група)	Критичне мислення		Студенти-психологи (контрольна група)	Критичне мислення
Надпильність	-0.45644		Надпильність	-0.08991
Пильність	0.23134		Пильність	0.21291
Уникнення	-0.11637		Уникнення	0.10791
Прокрастинація	-0.20997		Прокрастинація	-0.0329
Готтшальдт (загальний показник)	0.31382		Готтшальдт (загальний показник)	0.50253
Готтшальдт (коефіцієнт ПЗ-ПНЗ)	-0.00347		Готтшальдт (коефіцієнт ПЗ-ПНЗ)	0.30156
Системна рефлексія	0.15071		Системна рефлексія	0.0997
Інтроспекція	-0.29807		Інтроспекція	0.01137
Квазірефлексія	-0.02965		Квазірефлексія	0.05282
Стереотипізація	-0.2427		Стереотипізація	-0.36234
Ефект фреймінгу	-0.01379		Ефект фреймінгу	-0.15934
Ефект авторитету	-0.09882		Ефект авторитету	-0.43633
Ефект упередженості підтвердження	-0.11874		Ефект упередженості підтвердження	-0.17724
Фундаментальна помилка атрибуції	-0.09823		Фундаментальна помилка атрибуції	-0.13249
Ефект «Двері в обличчя»	-0.01711		Ефект «Двері в обличчя»	-0.08403
Ефект Форера (Барнума)	-0.18443		Ефект Форера (Барнума)	-0.45969
Дихотомічне мислення	-0.15885		Дихотомічне мислення	-0.30329
Загальний показник КВ	-0.13137		Загальний показник КВ	-0.48322

Таблиця даних U-критерію Манна-Вітні

Критичне мислення	$U_{\text{емп.}} = 760.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Надпильність	$U_{\text{емп.}} = 1229.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Пильність	$U_{\text{емп.}} = 1473.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Прокрастинація	$U_{\text{емп.}} = 939.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Уникнення	$U_{\text{емп.}} = 1496.5$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Готтшальдт (загальний показник – аналітичне мислення)	$U_{\text{емп.}} = 892.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Готтшальдт (коефіцієнт ПЗ-ПНЗ)	$U_{\text{емп.}} = 1704.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Системна рефлексія	$U_{\text{емп.}} = 1238.5$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Інтроспекція	$U_{\text{емп.}} = 816.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Квазірефлексія	$U_{\text{емп.}} = 1154.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Стереотипізація	$U_{\text{емп.}} = 1087.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Ефект «Двері в обличчя»	$U_{\text{емп.}} = 1126.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$
Загальний показник КВ	$U_{\text{емп.}} = 1164.0$ $U_{0.01} = 1357.0$ $U_{0.05} = 1485.0$